

Yayın Geliş Tarihi: 15.04.2019
Yayına Kabul Tarihi: 02.09.2019
Online Yayın Tarihi: 26.03.2020
http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.554080

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 22, Sayı: 1, Yıl: 2020, Sayfa: 361-402
ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

ÖRGÜTSEL DESTEK, SOSYAL BAĞLILIK VE DÜNYAYA İLİŞKİN VARSAYIMLARIN TRAVMA SONRASI BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE ACININ DÖNÜŞTÜRÜCÜ GÜCÜNÜN ROLÜ: POZİTİF PSİKOLOJİ BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME¹

Tamer BOLAT*
Oya İnci BOLAT**
Seçil TAŞTAN***

Öz

Bu çalışmada, travma sonrası büyüme (TSB) kavramının örgütsel, bağlamsal ve psikososyal öncelleri ele alınmıştır. Yapılan literatür incelemesi sonucunda, örgütsel ve bağlamsal değişkenler olarak örgütsel destek ve sosyal bağlılık algısının, psikososyal değişkenler olarak da dünyaya ilişkin varsayımlar ve acının dönüştürücü gücünün TSB'yi anlamlı ve olumlu yönde etkileyebileceği varsayılmıştır. Kuramsal çerçevede önerilmiş olan hipotetik ilişkilerin test edilmesi için yapılan araştırma sonucunda, algılanan örgütsel desteğin, sosyal bağlılığın ve dünyaya ilişkin varsayımların TSB'nun anlamlı birer yordayıcısı olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bu bulguların, önceki kuramsal ve görgül çalışma sonuçları ile uyumlu olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, acının dönüştürücü gücünün, bireylerin algıladıkları örgütsel destek ve dünyaya ilişkin varsayımlarının TSB düzeyleri üzerindeki etkisinde düzenleyici rolü olduğu tespit edilmiştir. Sosyal bağlılık algısının TSB ile olan ilişkisinde ise acının dönüştürücü gücünün düzenleyici etkisi anlamlı bulunmamıştır. Elde edilen sonuçlar, önceki kuramsal ve görgül çalışmalar ışığında değerlendirilmiş ve çalışmanın kuramsal ve uygulamaya yönelik doğurguları tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Travma Sonrası Büyüme, Örgütsel Destek, Sosyal Bağlılık, Dünyaya İlişkin Varsayımlar, Acının Dönüştürücü Gücü.*

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Bolat, T., Bolat, O. İ. & Taştan, S. (2020). Örgütsel destek, sosyal bağlılık ve dünyaya ilişkin varsayımların travma sonrası büyüme üzerindeki etkisinde acının dönüştürücü gücünün rolü: Pozitif psikoloji bağlamında bir değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (1), 361-402.

¹ Bu çalışma 2-3 Kasım.2018 tarihlerinde, Isparta, Türkiye'de düzenlenmiş olan 6. Örgütsel Davranış Kongresi'nde sunulan bildirinin genişletilmiş çalışmasıdır.

* Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, 0000-0002-1461-4631, tbolat@balikesir.edu.tr,

** Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, 0000-0002-3009-9094, oyainci@balikesir.edu.tr

*** Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İngilizce İşletme Bölümü, 0000-0003-3243-3989, seciltastan@marmara.edu.tr

**THE ROLE OF TRANSFORMATIVE POWER OF SUFFERING ON THE
IMPACTS OF ORGANIZATIONAL SUPPORT, SOCIAL
CONNECTEDNESS AND THE WORLD ASSUMPTIONS ON
POSTTRAUMATIC GROWTH: AN EVALUATION IN THE CONTEXT OF
POSITIVE PSYCHOLOGY²**

Abstract

In this study, the organizational, contextual and psychosocial antecedents of posttraumatic growth concept are studied. Based on the literature review, it was assumed that organizational support and social connectedness as organizational and contextual variables and assumptions about the world and the transformative power of suffering as psychosocial variables would have significant and positive impacts on posttraumatic growth. In order to test the conceptual relations among the variables as assumed in the theoretical framework, a research study has been performed. As a result of the research survey, it was determined that perceived organizational support, social connectedness and world assumptions were significant predictors of posttraumatic growth. These findings were found to be consistent with the previous theoretical and empirical results. Moreover, it was revealed that the transformative power of suffering had a significant moderating role on the impact of both individuals' perceived organizational support and world assumptions on posttraumatic growth levels. However, regarding the relationship between the perception of social connectedness and posttraumatic growth, the moderating effect of the transformative power of suffering was not significant. The results were evaluated in the light of the previous conceptual and empirical studies and the theoretical and practical implications of the study were discussed.

Keywords: *Posttraumatic Growth, Organizational Support, Social Connectedness, World Assumptions, Transformative Power of Suffering.*

GİRİŞ

Bu çalışmanın yapılmasındaki temel güdü, bireylerin yaşantıları boyunca karşılaştıkları travmalar sonrasında her zaman psikopatolojik ve stres bozukluğu belirtileri göstermeyebileceği, ya da bu tür belirtiler göstermesine rağmen bir süre sonra iyileşme ve hatta yaşamsal şemaların yeniden yapılandırılması suretiyle duygusal ve bilişsel yönden gelişmelerin gösterilebileceğinin de ortaya koyulmak istenmesidir. Bu bağlamda, çalışmada, pozitif örgütsel davranış ışığında, günümüzde çalışanlar açısından önem taşıdığı düşünülen pozitif psikoloji kavramları teorik ve görgül açıdan incelenmekte ve bu kavramların bireysel ve örgütsel açıdan önemleri üzerinde durulmaktadır. Çalışmada incelenmekte olan söz konusu pozitif psikoloji kavramları travma sonrası büyüme, dünyaya ilişkin varsayımlar, acının dönüştürücü gücü ve sosyal bağlılık olarak ele alınmaktadır. Aynı zamanda bir pozitif örgütsel tutum olarak örgütsel destek kavramı da

---

² This study is the expanded version of the congress proceeding presented at 6th Organizational Behavior Congress organized at Isparta, Turkey on November 2-3, 2018.

incelenerek, travma sonrası büyümeyle nasıl bir ilişkisi olabileceği değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

LİTERATÜR İNCELEMESİ VE KURAMSAL ALTYAPI

Pozitif Psikoloji ve Travmatik Yaşantılar

Pozitif psikoloji, II. Dünya savaşının ardından postmodern yaklaşımların sosyal bilimler alanında da etkin olması ile başlayan bir süreçte ortaya çıkmıştır. Özellikle 1980’li yıllardan sonra, sağlıklı gelişimi ve bireyin güçlü yönlerini ön plana çıkaran pozitif psikoloji akımına olan ilgi giderek artmıştır (Seligman vd., 2005). Pozitif psikoloji, odağını insanın sorunlu, eksik, hasta yönlerinin ele alınıp iyileştirilmesinden ziyade insanın güçlü yönlerine, yeteneklerine, baş etme becerilerine yönelmiştir. Böylece, pozitif psikoloji yaklaşımı; geçmişe yönelik mutluluk ve doyum, geleceğe yönelik umut ve iyimserlik, bugüne ilişkin ise mutlu olma kavramlarının bireysel düzeyde incelendiği bir bakış açısı sunmaktadır (Seligman & Csikszentmihalyi, 2014). Pozitif psikoloji alanında öznel iyi oluş, psikolojik dayanıklılık, öğrenilmiş güçlülük, yaşam kalitesi ve doyum, mutluluk gibi kavramlar önemli araştırma konuları olarak karşımıza çıkmaktadır (Snyder & Lopez, 2009; Eryılmaz, 2011).

Bununla birlikte, 21.yüzyılın hızlı ve aktif çalışma koşullarında, çalışanların olumlu tutum ve davranışlar göstermeleri olumlu örgütsel sonuçlar elde edilmesinde ve örgütsel başarının sağlanmasında oldukça önemli bir role sahiptir. Bu doğrultuda, son yıllarda pozitif psikoloji yaklaşımından doğduğu kabul edilen pozitif örgütsel davranış yaklaşımı giderek önem kazanmaktadır. Pozitif örgütsel davranışlar en genel tanımıyla, örgütün hedeflerine ve olumlu örgütsel sonuçlara ulaşmasına katkı sağlayan, olumlu çalışan davranışları olarak ifade edilebilmektedir. Özetle, pozitif örgütsel davranış, günümüz çalışma yaşamında olumlu sonuçlar elde etmek üzere, ölçülebilir, geliştirilebilir ve etkin bir şekilde yönetilebilir pozitif yönelimli olan insan kaynaklarının güçlü yönlerine ve psikolojik kapasitelerine ilişkin yapılan çalışmaları kapsamaktadır (Youssef & Luthans, 2007).

Bu doğrultuda, çalışmada ele alınmış olan ve açıklanmak istenen kavram “travma sonrası büyüme” (TSB) olarak nitelendirilmektedir. TSB, son yıllarda üzerinde durulmaya başlanmış olan bir pozitif psikoloji kavramı ve bireysel psikososyal bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, TSB kavramının kapsamını ele almadan önce, travmatik yaşantıların ne olduğunu ve nelerin travmatik yaşantı sayılabileceğini anlamak gerekmektedir. Doğal afetler, savaşlar, kazalar, yaşamı tehdit eden bir hastalık tanısı almak, ayrılık ya da kayıplar doğaları gereği kişiyi varoluşsal bir sorgulamaya yönlendirme gücüne sahip, olumsuz ve bazı durumlarda yıkıcı sonuçları olabilen yaşam deneyimleridir. Gündelik yaşamda bireyler kendilerine stres veren olaylara maruz kalırlar. Bu deneyimlerden bazıları kişinin şu anki ve gelecekteki durumunu belirleme gücüne sahip birtakım özgül

özellikler taşımaktadır. Bu özelliklerden yola çıkarak birçok araştırmacı, yaşamsal olayları travmatik hale getiren etmenlerin neler olabileceği sorusuna yanıt aramıştır. Travmatik yaşantılar, Amerikan Psikiyatri Birliği Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı'na (DSM-5; Amerikan Psikiyatri Birliği, 2015 Çeviri: Köroğlu, 2015) göre, bireyin yaşamsal tehlike, yaralanma, şiddet, ani ölüm ve kayıplar, fiziksel saldırı gibi durumlara direkt maruz kalması ya da bunların etkisini yaşamaması, bu tür olaylara direkt maruz kalmasa da bunlara tanıklık etmesi veya bir yakınının başına böyle bir olayın gelmesi travmatik yaşantılar olarak kabul edilmektedir. Daha geniş bir spektrum ile incelendiğinde, deprem, sel gibi doğal afetler ve savaşlar, cinsel ya da fiziksel saldırıya uğrama, trajik ölüm ve kayıplar, kalıcı ve baş edilmesi güç kronik hastalıklara yakalanma, engellilik durumu, işkence görme, kaçırılma, trafik kazaları, terörist eylemlere maruz kalma gibi zorlayıcı ve kişinin baş etme yeteneğini aşan olaylar ruhsal açıdan travmatik olaylar olarak ele alınmaktadır (Örneğin, Briere & Elliott, 2000; Burton vd., 2009; Gürdil, 2014; Taştan & Torun, 2016).

Gerek klinik tespitlere gerekse sosyal bağlam içerisindeki gerçek yaşam öykülerine dayanarak, zorlayıcı yaşam olaylarının, kişide davranışsal, duygusal, bilişsel ve fiziksel bir dizi olumsuz tepki ortaya çıkarabildiği söylenebilmektedir. Travmatik yaşantının niteliğine ve kişisel özelliklere bağlı olarak söz konusu tepkiler uzun süreli ve şiddetli olabilmektedir. Bununla birlikte, DSM-5 travmanın tanımlanmasına yönelik açıklamada, kişi olayı kendisi yaşamış ya da tanıklık etmiş olabileceği gibi, olayların kişinin kendisinin ya da başkasının başından geçiyor olabileceği vurgulanmaktadır. Olay yakın bir aile üyesi ya da yakın bir arkadaşın başına gelmiş ve bu durum başkasından duyulmuş olabilmektedir (bu durumda gerçekleşen ya da tehdit oluşturan ölüm olasılığı, şiddet kullanımı ya da kaza niteliği taşınmalıdır). Burada önemli bir nokta, travmanın tanımı içerisinde, tetikleyici olaydan bağımsız olarak rahatsızlık duygusunun bireyin sosyal etkileşimlerinde, çalışma kapasitesinde ya da diğer önemli işlevsellik alanlarında klinik olarak anlamlı stres ya da bozulmaya neden olması ölçütünün eklenmiş olmasıdır. Diğer yandan, potansiyel olarak travma niteliği taşıyabilen stres verici bir olaya maruz kaldığı halde korku, çaresizlik ya da dehşet duygusu sebebiyle herhangi bir kliniğe ya da danışmana başvurmeyen kişiler de bulunmaktadır. Bu nedenle, travmanın tanımının hem klinik düzeyde hem de klinik ortama başvurmeyen kişileri de kapsamı açısından genişletildiği düşünülmektedir (Şar, 2010). Sonuç olarak, yaşamsal krizin türü ya da örüntüsünden bağımsız biçimde, zorlayıcı olaylar karşısında insanların büyük çoğunluğunun psikolojik, hatta belki de belirli bir düzeyde fiziksel rahatsızlık hissettiği bilinmektedir. Örneğin kayıp yaşantısı gibi evrensel temalar, insanların büyük çoğunluğunda üzüntü ve diğer pek çok olumsuz duyguyu ortaya çıkarmaktadır.

Travma Sonrası Büyüme

Travmatik bir olay yaşayan herkesin akut stres bozukluğu ya da travma sonrası stres bozukluğu geliştirmedeği bilinmektedir. Öte yandan, travma sonrası

yaşanan stres ve psikolojik rahatsızlıklara karşın, belli bir süre sonrasında çeşitli bireysel ve çevresel faktörlerin de etkisiyle travmatik yaşantının ters bir yöne doğru etki yaratarak kişinin bilişsel ve psikolojik olarak kendisini yeniden yapılandırmasına ve hatta bir tür büyüme veya gelişmenin de söz konusu olması mümkün olmaktadır. Bu durumu ifade eden kavram ise “travma sonrası büyüme” olarak karşımıza çıkmaktadır. Travmatik belirtilerin ortaya çıkmasında ve travma sonrası gelişim yaşanmasında hangi değişkenlerin etkisinin olduğu ise birçok araştırmacının ilgisini çekmektedir (Brickman vd., 1978; Tedeschi & Calhoun, 1995; Calhoun & Tedeschi, 1998; Frederick & Loewenstein, 1999; Linley & Joseph, 2004; Yılmaz, 2006; Karancı & Erkam, 2007).

Felsefi açıdan bakıldığında, tinsel yol ve öğretilerde acı, sevinç kadar değerlidir ve acı çekmenin olumlu değişimi ortaya çıkarabilme gücüne ilişkin anlayış oldukça eskiye dayanır. Travma sonrası büyüme kavramının örneklerine Mısır mitolojisi, İslamiyet, Katolik inancı, Budizm ve Hinduizm öğretilerinde rastlamak mümkündür. Birçok semavi ve semavi olmayan dine ve inanç sistemlerine göre acı çekmek insan yaşamında, erdem, bilgelik ve kendini gerçekleştirme yolunda önemli bir role sahiptir. Felsefi metinlerde de uzun süren acıların ardından yaşanan büyüme deneyimlerinin önemine dikkat çekilmektedir (Tedeschi & Calhoun, 1995). Örneğin Nietzsche (1955) ve Kierkegaard’a (1983) ait metinlerde kişilerin acı veren olaylardan çıkardıkları olası yararları tartıştıkları görülmektedir. Özetle, Antik Yunan ve Hristiyanlığın ilk yıllarından, modern roman ve şiirlere kadar pek çok felsefi ve dini sorgulamada acı çekmenin anlamı kavranmaya çalışılmıştır. Yirminci yüzyılda ise, Maslow (1954) ve Yalom (1980) gibi bilim insanları yaşamsal krizleri değişim için bir yol olarak göstermişlerdir. Örneğin varoluşçu psikologların, acı ve stres verici yaşantıların gelişim için bir fırsat olduğunu kabul ettiği ve travmayı anlam ve cesaretin bulunabildiği zaman olarak tanımladıkları görülmektedir (Tedeschi & Calhoun, 2004). Benzer şekilde Haselden (2014), bireylerin yaşamlarında kendilerinde belirsizlik ve kaygı yaratan, otantik olmayan her şeyi çekip çıkarmaları gerektiği fikrini ortaya atmıştır. Sonuç olarak, bu düşünceye göre, bir kişi ancak bir derin üzüntü halini deneyimlemesi ve bunun beraberinde getirdiği acıyı çekmesinden sonra gerçekten kim olduğunu ve nelerin kendisi için önemli olduğunu daha iyi anlayabilecektir.

Olumlu psikolojik değişim olgusu ilk olarak 1980’li yıllarda görgül olarak araştırılmaya başlanmıştır (Aktaran Tedeschi vd., 1998). Araştırmalar, travmatik bir yaşantının ardından kişinin kendisi, diğerleri ve dünyaya ilişkin temel varsayımlarında ortaya çıkan değişikliklerin sadece, travma sonrası stres belirtileri ya da stres bozukluğu (TSSB) gibi travmayla bağlantılı psikopatolojiler şeklinde olmadığı, bir kısım insanın da olumlu yönde değiştiklerini göstermektedir (Calhoun & Tedeschi, 1998; Helgeson vd., 2006; Larner & Blow, 2011; Linley & Joseph, 2004; Park & Helgeson, 2006). Tedeschi’ye göre (2004), travmatik bir olayla karşılaşan kişilerin 2/3’ü, yaşamının her alanında olmasa da en azından bazı yönlerden olumlu değişimler göstermekteyken, Linley ve Joseph tarafından yapılan

çalışmada örneklemin geniş bir aralıkta ve değişen oranlarda büyümeyle ilişkili maddelere olumlu cevaplar verdiği bildirilmektedir (Linley & Joseph, 2004). Kişiye yüksek düzeyde stres veren bir olayın sonrasında ortaya çıkan olumlu psikolojik değişimler sıklıkla ‘travma sonrası büyüme’ olarak nitelendirilmektedir (Calhoun & Tedeschi, 1998). Travma sonrası büyüme kuramına göre yüksek düzeyde stres yaratan bir olayın ardından yaşanan büyümenin kendilik algısında, insan ilişkilerinde ve yaşam felsefesinde ortaya çıkan değişimler olmak üzere üç genel alanda gerçekleştiği vurgulanmaktadır (Tedeschi & Calhoun, 1995; Calhoun Tedeschi 1998).

Yapılan literatür taraması sonucunda, bireylerin maruz kaldıkları yüksek düzeyde stres veren yaşam olayları sonucu yaşadıkları bu olumlu değişimi ve gelişimi anlatmak amacıyla farklı ifadelerin de kullanıldığı gözlenmektedir. Olumlu yöndeki psikolojik değişim olgusunun “travma sonrası büyüme”, “travma sonrası gelişim”, “yarar sağlama”, “olumlu doğurgular”, “olumlu psikolojik değişimler”, “travmadan dönüşüm”, “olumlu değişim”, “gelişmek”, “anlam bulma”, “dönüşümsel baş etme”, “olumlu yorumlama”, “algılanan kazançlar”, “iyiye gitme” gibi, farklı kuramcı ve araştırmacılar tarafından değişik biçimlerde ele alınıp kavramsallaştırıldığı görülmektedir (Linley & Joseph, 2004; Tedeschi vd., 1998; Tedeschi & Calhoun, 2004; Haselden, 2014). Türkiye’de yapılan çalışmalarda da travma sonrası büyüme, travma sonrası gelişim, strese bağlı gelişim, ruhsal gelişim gibi ifadelerin ön plana çıktığı görülmektedir (Örneğin, Dirik, 2006; Karancı & Erkam, 2007; Yılmaz, 2006, Tüfekçi, 2011). Bu çalışmada ise, ortak bir kavram birliği açısından travma sonrası büyüme (TSB) kavramı benimsenmiş olup, çalışma içerisinde bu terim ile ifade edilmiştir.

Önceki bölümlerde de aktarıldığı gibi, bu çalışmada TSB bir pozitif psikoloji kavramı olarak ele alınmakta ve TSB’yi açıklayan bireysel ve örgütsel faktörler üzerinde durulmaktadır. Daha önce yapılmış olan kuramsal ve görgül çalışmalarda, TSB’nin “Travma Sonrası Büyüme Modeli” (Calhoun & Tedeschi, 2013) ile açıklandığı görülmektedir. Calhoun ve arkadaşları (2013) tarafından önerilen bu modele göre, TSB her bireyde aynı derecede ve aynı güçte sağlanamayabilmektedir. Öyle ki, TSB’yi belirleyen çeşitli bireysel, çevresel ve bilişsel faktörler farklılık gösterebilmektedir. Öyleyse, bir bireyin TSB göstermesini sağlayabilecek unsurlar neler olmaktadır? Bu noktada, önerilen TSB modeline göre (Calhoun vd., 2013) bireyin travmatik yaşantılar sonrasında gelişmesini sağlayan birtakım psikolojik kaynaklar, duygusal stresin kontrolü, çevresel etmenler, bireylerarası ilişkilerin niteliği ve dünyaya ilişkin varsayımlar gibi bir dizi unsurdan söz edilmektedir. Bu modelin temel alınarak yapıldığı çalışmalara bakıldığında, travmatik deneyimin ortaya çıkmasından önce bireyin sahip olduğu kişisel özelliklerinin ve sosyal etkileşim düzeyinin ve özellikle dünyaya ilişkin varsayımlarının TSB’yi belirleyen unsurlar arasında oldukça ön planda olduğu görülmektedir. Örneğin, TSB’nin belirleyicileri arasında bireyin dışarıya da içedönük olma gibi kişilik özelliklerinin (Shakespeare-Finch vd., 2005), iyimserlik ve öz-yeterlik düzeyinin (Tedeschi & Calhoun, 1995), önceki bağlanma

deneyimlerinin (Salo vd., 2005) ve dünyaya yönelik varsayımlarının (Janoff-Bulman, 1992) olduğuna dair çalışmalar bulunmaktadır.

KURAMSAL ÇERÇEVE VE HİPOTEZLER

Bu çalışmada öncelikle, travmatik bir deneyime maruz kalan bireyin travma sonrası stres bozukluğu gibi önemli psikopatolojileri farklı biçimlerde de olsa yaşayacağı, fakat bireyin sahip olduğu birtakım psikososyal kaynakların varlığı ile bu stres belirtilerinin daha iyi yönetilmesi ile ve de bireyin verdiği mücadele sonucunda öğrenme ve ruhsal bir gelişim de yaşayabileceğinin varsayılmasıdır. Diğer bir deyişle, yaşanan acının kabulü, hayatla yüzleşme ve güçlkle mücadelenin getirdiği dönüştürücü bir gücün bireyde olumlu değişim ve büyüme yaratabileceği ön görülmektedir. Bu noktada, ortaya çıkması beklenen TSB düzeyinin travmatik yaşantının doğrudan bir sonucu değil, deneyimin ardından bireyin verdiği mücadelenin, psikososyal kaynaklara ne derece sahip olduğunun ve günlük yaşamı içerisinde çevresinden aldığı desteğin ve sosyal bağlamının sonucu olduğu düşünülmektedir. Aguirre (2008 Aktaran Michael & Cooper, 2013) tarafından da belirtildiği üzere, travmatik yaşantılara maruz kalan bireylerin bu tür bir deneyim sonrasında gösterdiği ruhsal büyüme ve olgunlaşma düzeyi, bireyin psikososyal kaynaklarına ve sahip olduğu sosyal etkileşim seviyesine göre farklılaşabilmektedir. Bu açıdan, travmatik olaylar kişide derin bir rahatsızlık duygusuna yol açmasına karşın, bilişsel yapılar olarak stresle baş etme, dayanma, sabretme ve öz-kontrol duygusuna sahip olma ve yaşanan olumsuz duruma uyum sağlama sürecine bağlı olarak TSB'nin ortaya çıkması mümkün görülmektedir. Bu çalışmada ise, söz konusu unsurlar arasından örgütsel bir değişken olarak örgütsel destek algısı ve psikososyal değişkenler olarak sosyal bağlılık, dünyaya ilişkin varsayımlar ve acının dönüştürücü gücü algısı temel kavramlar olarak incelenmektedir. Bu doğrultuda, çalışmamızın kuramsal çerçevesinin oluşturulmasına kaynak teşkil edecek olan kavramlar arası ilişkiler ve görgül araştırma bulguları aşağıda sunulmaktadır.

Algılanan Örgütsel Destek ve Travma Sonrası Büyüme İlişkisi

Bireysel unsurların yanında çalışma yaşamında bireyin algıladığı örgütsel destek ve sosyal ilişkilerin kalitesinin de eş zamanlı olarak bireylerin iyileşme, telkin olma ve yeniden toparlanabilmesinde diğer bir deyişle travma sonrası büyüme durumunda oldukça önemli rollerinin olduğu düşünülmektedir. Öyle ki, çalışan bireyler, günlük yaşantısının hatta hayatının büyük kısmını işyerinde geçirmekte olduğu için orada sahip olduğu sosyal ilişkiler, arkadaşlık, dostluk, sosyal aidiyet, bağlılık ve yönetimden aldığı destek yaşantısında deneyimlediği travmatik olaylara karşı daha olumlu yanıt verebilmesi ve toparlanabilme becerisinde büyük katkıya sahip olabilmektedir. Böylece, bireyin psikolojik süreçleri olduğu kadar, çalışma yaşamında algıladığı örgütsel destek ve sosyal

bağlılık düzeyinin de travma sonrası büyümede katkı sahibi olduğu belirtilebilmektedir.

Örgütsel davranış ve yönetim bilimleri literatüründe önemli bir çalışma alanı bulmuş olan örgütsel destek kavramının, örgüt ile çalışanlar arasındaki ilişkileri açıklamakta olduğu ve sosyal değişim/mübadele kuramına (Emerson, 1962; Blau, 1964) dayandığı öne sürülmektedir. Homans (1958) sosyal davranışı bir mübadele ilişkisi olarak gören ilk sistematik kuramı geliştirmiş olmakla birlikte, bir mübadele süreci olarak sosyal ilişki kavramını tanımlayabilmek için “sosyal mübadele kuramı” teriminin ilk kez Blau (1964) tarafından kullanılmış olduğu bilinmektedir. Kuramın temel varsayımı, tarafların, ödüllendirilme beklentisi (saygı görme, onur, arkadaşlık, dikkate alınma vb.) içinde sosyal ilişkilere girdiği ve bu ilişkileri sürdürdüğüdür (Gefen & Ridings 2002). Sosyal mübadele kuramının, kişiler arası ilişkilere, ekonomik mübadelede olduğu gibi fayda-maliyet açısından bakmakta olduğu ve kişilerin, bir mübadele içinde yer almalarının, ancak katlandıkları sosyal maliyetlerin karşılığında ödül alabilecekleri beklentisi varsa söz konusu olacağı belirtilmektedir (Bolat vd., 2009: 219). Böylece, çalıştığı örgütte olumlu muamele gören, olumlu çalışma koşullarında görev yapan ve gereksinim duyduğu ekonomik ve psikososyal desteği alabilen bir kişinin, bunun karşılığında yine olumlu çalışma tutumları, örgüte katkı sağlayan davranışlar ve kişisel açıdan olumlu duygular geliştirebileceği söylenebilmektedir.

Kavrama içerik olarak bakıldığında, Eisenberger, Huntington, Hutchison ve Sowa'nın (1986) algılanan örgütsel desteğin kavramsallaştırılmasına önemli katkılarda bulunduğu ve bu kavramı “çalışanların örgüte katkılarının değerinin bilinmesi ve çalışanların mutluluğunun önemsenmesinin derecesine bağlı olarak geliştirdikleri algılar” olarak tanımladıkları görülmektedir. Örgütsel desteğin, içerisinde sosyal desteği de kapsamakta olduğu, kaynağını bireyler arası ilişkilerden alan bir süreç olduğu ve bu tür bir desteğin algılanmasının zamana bağlı olarak arttığı belirtilmiştir (Kaymakçioğlu, 2001:8). Bu noktada “Sosyal değişim/mübadele teorisine” dayandırılan (Loi vd., 2006:109) ve psikolojik sözleşmelere konu olan örgütsel desteğin (Eisenberger vd., 1986:503; Shore & Shore, 1995:151) özellikle işten ve iş dışından gelen zorlukları karşılamakta güçlük çeken bireyler için büyük bir öneme sahip olduğu öne sürülmüştür (Eisenberger vd., 1990:56). Konu ile ilgili yapılan çalışmalar, örgütlerinin kendilerine olumlu bir şekilde davrandığını ve desteklendiğini hisseden bireylerin, işte ve iş dışındaki zorlu süreçleri, travmatik olayları daha etkin şekilde yönetebildiklerine, strese karşı baş edebilme gücü bulduğuna, daha olumlu iş tutumları ve davranışları sergileyerek, sosyal ilişkilerinin de daha olumlu devam ettiğine işaret etmektedir (Örneğin, Allen vd., 2003; Saks, 2006; Stamper & Johlke, 2003; Riggle vd., 2009; Perryer vd., 2010; Turunç & Çelik, 2010). Taştan, İşçi ve Arslan (2014) tarafında sağlık çalışanları üzerinde yapılan çalışmada, algılanan örgütsel desteğin işyerinde yabancılaşma duygusunu azalttığı görülmüştür. Örgütsel destek ve travma sonrası büyüme arasındaki ilişkiyi direkt olarak inceleyen araştırmaya Türkiye’de çok fazla rastlanmamakta birlikte, Erdem (2014) tarafından rehabilitasyon

kurumlarında çalışan bireylerin örgütsel destek algısı ve stresle baş edebilme becerileri arasındaki ilişki ele alınmış, sağlanan örgütsel desteğin stresle baş etme becerisini olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Yurtdışında askerler üzerinde yapılmış olan bir çalışmada algılanan örgütsel desteğin travma sonrası stres bozukluğu ve zihinsel rahatsızlıkları azalttığı, psikolojik iyi oluş hissine de olumlu etki yaptığı belirlenmiştir (Kelley vd., 2014). Bununla birlikte, doğal afet yaşayan bireyler üzerinde yapılmış araştırmalarda da, algılanan örgütsel ve psikososyal desteğin, bireylerin travma sonrası stresi yönetebilme becerileri ve sosyo-psikolojik gelişimlerinde önemli katkıları olduğu bulunmuştur (Chakrabhand vd., 2006; Chandra vd., 2006). Travmatik yaşantılara sahip bireylere sağlanan örgütsel destek ve psiko-sosyal destek üzerine araştırmalar yapmış olan Cardozo (2008) da, bu tür desteğin travmanın aşılabilmesinde, bireyin yeniden yaşamsal hedeflerine yönelik gelişim gösterebilmesinde etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Yukarıdaki kuramsal ve görgül çalışmaların ışığında, örgütsel destek algısının travma sonrası büyüme ile ilişkisi kurulabilmekte ve algılanan örgütsel desteğin bireyin travma sonrası büyüme düzeyi üzerinde olumlu bir etkisinin olması beklenebilmektedir. Bu doğrultuda oluşturulan araştırma hipotezi aşağıdaki gibidir.

H1: Bireylerin örgütsel destek algılarının travma sonrası büyüme düzeyleri üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi vardır.

Algılanan Sosyal Bağlılık ve Travma Sonrası Büyüme İlişkisi

Örgütsel destek kavramıyla yakınlık gösteren fakat daha çok bireylerarası kolektif ilişkiler ve duygusal süreçlerden kaynaklandığı gerekçesiyle örgütsel destek kavramından ayrılan “sosyal bağlılık” kavramının travma sonrası stres belirtilerini azalttığı ve travmatik yaşantılara maruz kalmış bireylerin olumlu yönde gelişim gösterebilmelerinde koruyucu bir işlev sahibi olduğu gözlenmektedir. Öyle ki, birçok kuramcı tarafından da vurguladığı gibi sosyal bağlılık bireyin toplumsal bağlamda var olmasını, kendini tanımlamasını ve sosyalleşmesini sağlayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal bağlılık, en genel tanımıyla bireyin gönüllü olarak diğerlerine, gruba, topluma karşı aidiyet hissetmesine ve bir bireyin sosyal dünyayla yakın ilişkide olma konusundaki sübjektif farkındalığıdır (Sarıçam & Deveci, 2017). Aslında, “bir gruba ait olma gereksinimi” benliğin bir temel gereksinimi ya da dayatması olup (Bkz, Maslow, 1958), sosyal ilişkilerin ve psikolojik sağlığın da önemli bir noktasını oluşturmaktadır. Birey diğerleri ile etkileşime girerek hem benlik tasarımını oluşturabilmekte, hem de aidiyet ve birlikte yaşama gereksinimini karşılayabilmektedir. Benlik saygısı ve olumlu ruhsal gelişim açısından da önemli yere sahip olan karşılıklı güven, değerli olma hissi ve aidiyet duygusu bireyin psikososyal gelişimi, zihinsel sağlığı ve kişilik yapılandırması bağlamında da önemli bileşenlerdir (Örneğin, Rosenberg, 1962; Marmarosh vd., 2005; Brewer, 2008). Psikodinamik kuram temsilcilerinden Kohut’a (1977) göre, aidiyet ve sosyal bağlılık benliğin organize olması için

gerekli üç temel gereksinimden birisidir. Bu konuda klinik araştırmalar yürütmüş olan Buss (1990), içinde bulunduğu gruplarda ve toplumsal ilişkilerinde bağlılık ve aidiyet hissetmeyen, sosyal dışlanma gibi benlik saygısını tehdit eden algıya sahip olan bireylerin sosyal kaygı ve depresyon belirtilerinin de daha fazla artmakta olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında, bireyin kişiler arası ilişkilerinin olumlu, anlamlı ve uzun dönemli olmasının ve yaşam kalitesinin artabilmesinin sosyal bağlılık üzerine temellendiği ifade edilmiştir (Baumeister & Leary, 1995; Hagerty vd., 2002). Brewer (2008) da bu yaklaşımı destekleyerek, sosyal kimlik geliştirme ve olumlu sosyal gelişim açısından yakın ilişkilere sahip olmanın rolünü vurgulamıştır. Bunun yanında, sosyal bağlılığın ve aidiyet duygusunun zayıf olduğu bireylerde, özel ve çalışma yaşamında yabancılık, yalnızlık ve soyutlanma duygularının da arttığı belirtilmiştir (Baumeister & Leary, 1995). Söz konusu çalışmalarda (Baumeister & Leary, 1995) değer görme, saygı duyulma, fark edilme ve bağlı olma duygularının bireyin psikolojik sağlığı için önemli bir temel oluşturduğu, ancak bunun tersine aidiyet duygusunun olmayışının, reddedilme, sevilme ve yabancılaştırma duygularının da bireyin ruh sağlığını olumsuz olarak etkilediği, bireyin davranış ve uyum problemleri yaşamasına neden olabileceği ortaya koyulmuştur.

Türkiye’de yapılmış klinik ve kuramsal çalışmalarda da benzer açıklamalara rastlanmaktadır. Örneğin Savcı (2017) tarafından yapılan bir çalışmada, sosyal bağlılık algısı ve arkadaşlar arası ilişkileri güçlü olan bireylerin anksiyete seviyesinin de daha düşük olduğu bulunmuştur. Başka çalışmalarda ise sosyal bağlılık algısının yaşam doyumu (Duru, 2007) ile pozitif yönde yalnızlık algısı (Duru, 2008) ile negatif yönde ilişkileri olduğu bulunmuştur. Bu kuramsal zemine ve görgül araştırma bulgularına dayanarak, travmatik bir deneyime sahip olan bireyler tarafından çalışma arkadaşları ve işyerindeki sosyal ortama ilişkin sosyal bağlılık algısının zaman içerisinde algılanması durumunda, sosyal bağlılığın bir nevi psiko-sosyal kaynak olarak koruma işlevi görebileceği, bunu neticesinde bu bireylerin travma sonrası stresi daha etkin yönetebilecekleri böylece travma sonrası büyüme olgusunu destekleyebileceği düşünülmektedir.

Ortaya koyulmuş olan kuramsal ve görgül çalışmalara da dayanarak, sosyal bağlılık algısının travma sonrası büyüme üzerinde olumlu bir etkisinin olabileceği beklenmekte ve aşağıdaki araştırma hipotezi oluşturulmaktadır.

H2: Bireylerin sosyal bağlılık algılarının travma sonrası büyüme düzeyleri üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi vardır.

Dünyaya İlişkin Varsayımlar ve Travma Sonrası Büyüme İlişkisi

Travma sonrası büyüme üzerine yapılan incelemelerimize göre, büyümeyi açıklayabilen örgütsel destek ve sosyal bağlılık gibi örgütsel ve bağlamsal değişkenler yanında bireysel değişkenler olarak birtakım psiko-sosyal yapılardan da söz edildiği gözlenmiştir (Örneğin, Tedeschi vd., 1998; Powell vd., 2003; Westphal & Bonanno, 2007). Diğer yandan, bireyler yaşantıları boyunca birtakım

olumlu genellemelere ve temel varsayımlara sahip olup, bu varsayımlarını genel bilişsel şemalar haline getirmektedir (Janoff-Bulman & Berg, 1998). Bowlby (1969) bu tür bir bilişsel varsayım şemasını pozitif yanlısamalar kuramı içerisinde açıklamıştır. Bu kurama göre bilişsel sistemin merkezinde, dünya ve kendilikle ilgili güvenlik ve incinmezlik duygusunu sağlayan temel varsayımlar bulunmaktadır. Bu varsayımlar ise bireyin yaşamındaki davranışsal ve duygusal yönelimlerini, sorunlarla başa çıkma düzeyini ve yaşamını yeniden yapılandırabilme becerisini etkileyebilmektedir. Janoff-Bulmann (1989:113-136), bireylerin inançları ve varsayımları için kuramsal bir çerçeve sunmuş olup, bu konuyu ‘Temel Varsayımlar Modeli ile ortaya koymuştur. Modele göre, bireyin sahip olduğu temel varsayımlar dünyanın iyiliği varsayımı, dünyanın anlamlılığı varsayımı ve kendilik değeri varsayımı olarak üç ana grupta ifade edilmektedir. Janoff-Bulman (1989:113-136) bu üç temel varsayımların dayandığı inançları bütün olarak ele alarak dünyaya ilişkin varsayımlarla ilgili kavramsal bir model ortaya koymuştur. Bu kavramsal modelde göre, dünyanın iyiliği, insanların iyiliği, adalet, kontrol edebilirlik, rastlantısallık, kendilik değeri, kendilik kontrolü ve şans (talih) varsayımları yer almaktadır (Janoff-Bulman, 1989). Dünyaya ilişkin bu temel olumlu varsayımların, yaşamı daha güvenli ve rahat bir hale getirmekte olduğu, yaşam içerisinde zor ve olumsuz durumlarla karşılaşsa bile bireyin dünya ve kendisiyle ilgili olumlu inançlarını fark etmesine, zorluklarla baş edebilmesine hatta yeniden iyileşme ve gelişme dönemine geçiş sağlayabilmesine etki edebilmektedir (Janoff-Bulman & Berg, 1998; Elklit vd., 2007; Kaler vd., 2008; Tüfekçi, 2011; Taştan vd., 2017). Nygaard ve Heir (2012) tarafından doğal afet yaşamış ve yakınlarını kaybetmiş bireyler üzerinde yapılmış bir çalışmada, dünyaya ilişkin varsayımlar, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiler incelenmiş ve çalışmanın sonucunda dünyaya ilişkin olumlu varsayımlara sahip bireylerin TSSB seviyelerinin daha düşük olduğu, yaşam kalitesi algılarının ise daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Lilly, Valdez ve Graham-Berman (2011) çeşitli konularda travmatik yaşantılara sahip bireyler üzerinde bir araştırma yapmış, travmatik stress bozukluğu ile depresyon seviyesi arasındaki ilişkide dünyaya ilişkin varsayımların düzenleyici etkiye sahip olduğunu, şöyle ki, olumlu varsayımlara sahip bireylerde travmatik olayların depresyona olan etkisinin azaldığını bulmuşlardır. Bu kavram üzerine Türkiye’de yapılmış olan çalışmalar kısıtlı sayıda olmasına rağmen, çalışmalardan elde edilen bulguların benzer yönde olduğu gözlenmektedir. Örneğin, Tüfekçi (2011) tarafından trafik kazası geçirmiş ve ölüm-yaralanma deneyimine sahip olmuş olan bireyler üzerinde yapılan araştırma sonucunda, dünyaya ilişkin varsayımları olumlu olan bireylerin travma sonrası büyüme düzeylerinin daha yüksek olduğu ve travma sonrası stres puanlarının da daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Dınvar (2011) yapmış olduğu çalışmada, dünyaya ilişkin varsayımların olumlu olması durumunda bireylerin travma sonrası stres belirtilerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir. Haselden (2014) tarafından Türk ve Alman kültürüne sahip bireyler arasında yapılan çalışmada ise travma yaşamış bireylerin yaşamsal temel varsayımlarda

sarsılma meydana geldiği, ancak bu temel varsayımları yeniden yapılandırmış olan bireylerde bunun bir baş etme mekanizması işlevi gördüğü ve travma sonrası büyümeye olumlu yönde etki ettiği ortaya koyulmuştur. Başka çalışmalarda da dünyaya ilişkin varsayımların travmatik yaşantıların birey üzerindeki olumsuz etkilerini azaltabileceği, olumlu sosyal davranışları da arttırabileceği öne sürülmektedir (Solomon vd., 1997; Dekel, Solomon, Elklit & Ginzburg, 2004; Dınvar, 2011). Bu bağlamda, dünyaya ilişkin varsayımların bireyin travmatik olaylar karşısındaki direncini arttırabileceği, yaşanan olaylara rağmen öğrenme ve büyüme kabiliyeti sağlayabileceği, bir psikolojik süreç ve bilişsel yapılanma olarak sözü edilen rahatsızlıkların yönetilmesinde ve büyümenin sağlanmasında bir öncül olabileceği düşünülmektedir.

Önceki kuramsal ve görgül bulgulara dayanarak, bu çalışmada, bireyin dünyaya ilişkin varsayımlarının travma sonrası büyüme düzeyini olumlu yönde etkileyeceği beklenmekte ve araştırmada oluşturulmuş olan hipotez şu şekilde ifade edilmektedir.

H3: Bireylerin dünyaya ilişkin varsayımlarının travma sonrası büyüme düzeyleri üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi vardır.

Acının Dönüştürücü Gücü ve Travma Sonrası Büyüme İlişkisi

Travma sonrası büyüme kavramı daha geniş kapsamla incelendiğinde, yukarıda ele alınmış olan örgütsel ve psikososyal değişkenlerin yanında farklı birtakım bilişsel değerlendirmelerin ve bireyin iç dünyasında meydana gelen gelişmelerin de etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu yönde yaptığımız literatür taramasına göre, travma sonrası büyüme gösteren bireyin aslında bunu eşzamanlı olarak etkileyen ve pekiştiren bir dönüşüm yaşamaktadır (Örneğin, Janoff-Bulman, 1992; Chan vd., 2006; Larsen & Berenbaum, 2015; Brooks vd., 2017). Kuramsal olarak nasıl açıklanabileceği sorgulandığında ise, Gross (1998) tarafından ifade edilmiş olan “Duygu Düzenleme Kuramı”nın varsayımlarının ve bu kuramın kapsamında ortaya koymuş olduğu “Bilişsel Yeniden Değerlendirme” sürecinin geçerli olabileceği düşünülmektedir. Öyle ki, bu kuramda öne sürüldüğü gibi, bireyler yaşamları içerisinde gözlemediği ve deneyimlediği her yaşantıyı bilişsel işlemler yoluyla algılamakta ve bu bilişsel süreçlendirme yoluyla tutum ve davranışlarını da zamanla yeniden yapılandırabilmektedir. Bu bağlamda, bireylerin acı veren yaşam olaylarını karşılama biçimlerinin bilişsel değerlendirmeler ve psikososyal dinamiklerin de etkisiyle birbirinden farklılaştığını söylemek mümkündür. Çalışmada daha önce de değinildiği gibi, bireylerin maruz kaldığı yada gözlemediği travmatik yaşantılar, bireylerin psikolojik ve sosyal kaynaklarına meydan okuma ve acı verme suretiyle çeşitli düzeylerde psikolojik, fizyolojik, zihinsel, sosyal, ekonomik vb. değişimler yaratmaktadır. Janoff-Bulman (1992) da bu durumu “acı çekmekte olan” ve “dünyasını yeniden yapılandırma mücadelesi veren insan” deyişi ile nitelendirmektedir. Bununla birlikte, günümüzde çok yaygın şekilde olumsuz olayların (terör, deprem, sel, ekonomik kriz, ölümler, şiddet vb.) görülmesi ve yaşanan acıların süreklilik arz etmesi neticesinde tıp,

psikiyatri, psikoloji, edebiyat, ilahiyat ve davranış bilimleri gibi pek çok farklı disiplinin “acı çekme” olgusu üzerinde yoğunlaşmakta olduğu gözlenmektedir.

“Acı çekme, literatürde daha çok klinik açıdan ele alınan ve fiziksel acıyla ilişkilendirilen (Coulehan, 2012), ancak günümüzde felsefi ve psikolojik açıdan da ele alınan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan ilk tanımlamalara göre, acı çekme, “geçici bir zihinsel, fiziksel ya da ruhsal rahatsızlıktan aşırı düzeyde ıstıraba kadar uzanan bir hoşnutsuzluk hissidir” (Travelbee, 1976). Cassell’e (1995) göre acı çekme, “bireyin bütünlük, eksiksizlik, tutarlılık ve tamlık hislerinin kaybıyla tetiklenen son derece sıkıntı verici” bir duygusal durumdur. Başka bir tanıma göre ise, “fiziksel acı hissinin yoğun bir şekilde yaşanması sonucu ortaya çıkan ve deneyimlenmemesi dilenen bir bilinçlilik halidir” (Stöber, 2003). Ancak, ilgili literatürde, acı çekme kavramı yalnızca yarattığı ızdırap boyutuyla değil, dönüştürme potansiyeli itibariyle de ele alınmış ve bu durum “acının dönüştürücü gücü” kavramı ile nitelendirilmiştir. Bu çalışma kapsamında da, acı çekme kavramı, sadece fiziksel acı hali boyutuyla değil; bireyin psikolojik, fizyolojik, zihinsel, sosyal, ekonomik vb. pek çok nedenle deneyimlediği ızdırap verici duygu durumu olarak ele alınmaktadır. Kavramsal olarak tanımlandığında, acının dönüştürücü gücü, zorlayıcı yaşam olaylarının ve krizlerinin ardından olumlu psikolojik değişim ve dönüşümlerin deneyimleneceğine yönelik inançları temsil etmektedir (Joshnloo, 2014: 140).

Travmatik yaşantıların bireyi geliştirme ve büyütme özelliği de göz önünde bulundurulduğunda, bu büyümenin aslında çekilen acının birey tarafından bilişsel olarak nasıl değerlendirildiğine ve bu acının öğrenmeye ve ruhsal büyümeye hizmet etme potansiyeline bağlı olduğu düşünülmektedir. Felsefi ve edebi metinler de incelendiğinde, doğu ve batı kültürlerinde, İbrani, Budizm, İslam ve Hristiyan inançlarında acının insan doğasında ve yaratılıştaki asla kaçınılmaz olduğu ve bu kabul edilmiş ile acının dönüştürücü gücü olduğuna işaret edildiği görülmektedir. Tasavvuf temelli inançta dayanarak da, acının insanı insan yapan, olgunlaştıran, erdemli hale getiren ve arındıran niteliği ile yüceltildiği bilinmektedir. Öyle ki, tasavvuf geleneğine göre, acı çekme ile gelen Allah’a teslimiyet sonrasında, gösterilen sabır ve rızanın insanı her türlü kötülükten temizlediği ve kendisinin idrak edemeyeceği daha üst amaçlara hizmet ettiği kabul edilmektedir (Demirci, 2002; Çağrı, 2008; Ege, 2013). Hristiyan inancında da acıya olan yaklaşım çok farklı değildir. Hristiyan inancına göre, acı ve acıya katlanmanın kişiyi yeniden doğuşun hazzına ulaştırdığına ve daha yüksek bilinçli bir insan konumuna yükselttiğine inanılmaktadır (Mercurio, 2011). Diğer yandan, 19.yüzyıl düşünürlerinden Friedrich Nietzsche de “Beni öldürmeyen şeyler güçlendirir” sözüyle elde edilen bir başarısızlık, yenilgi, olumsuz deneyimler yada çekilen bir acının insanı güçlendirmeye hizmet ettiğini vurgulamıştır.

Tıpkı felsefi, dini ve edebi metinlerde olduğu gibi, günümüz sosyal bilimler literatüründe de psikolojik stres sonrası iyileşme, travma sonrası büyüme ve ruhsal gelişim ile acının dönüştürücü gücü arasında ilişkilerin olduğuna dikkat

çekildiği görülmektedir (Örneğin, Holgersen vd., 2010; Calhoun & Tedeschi, 2004; Joshanloo 2014; Dinçer vd., 2015). Ancak, travma sonrası büyüme ile acının dönüştürücü gücü algısı arasında kuramsal ilişkilerin ortaya koyulduğu bu tür çalışmaların bulunmasına karşın bu alanda görgül araştırmalar henüz çok yeterli sayılmamaktadır. Yine de, bireylerin travmatik yaşantılar sonrasında kendilerinde, benlik algısında, kişiler arası ilişkilerinde ve hayat felsefelerinde (Tedeschi & Calhoun, 1996) olumlu birtakım değişimlerin ve olumlu ruhsal dönüşümlerin (Tedeschi vd., 1998; Powell vd., 2003; Vishnevsky vd., 2010) olduğunu öne süren anlatımların varlığı, acının dönüştürücü gücünü daha fazla algılayan bireylerin daha yüksek düzeyde travma sonrası büyüme gösterebileceklerinin varsayılmasında etkili olmaktadır. Bunun yanında, acının dönüştürücü gücü hakkında yapılmış olan görgül çalışmalar incelendiğinde, bu kavramın bireylerin iyi oluş haliyle (Joshanloo, 2014), mutluluk düzeyiyle (Joshanloo, 2014), sosyal kimlik algısıyla (Joshanloo, 2015) sanatsal yaratıcılıkla (Irimia, 2017); ebeveyn çocuk yetiştirme tutumlarıyla (Ekşi, Dinçer & Akalp, 2017) ve yaşam doyumuyla (Dinçer vd., 2015) ilişkili olduğunu gösteren görgül bulgulara rastlanmaktadır. Türkiye’de İzgüden ve Erdem (2017) tarafından hastane çalışanları üzerinde yapılmış olan çalışma sonucunda bireylerin acının dönüştürücü gücüne dair inançlarının mevcut olduğu ve bunun yaşam doyumları üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu ortaya konmuştur.

Sonuç olarak, tüm bu felsefi, kuramsal ve görgül çalışmaların ışığında, acının dönüştürücü gücü algısının travma sonrası büyüme ile ilişkisi olduğu varsayılmaktadır. Literatürde yeterli dayanak bulunamamasına rağmen bu araştırmada yer alan acının dönüştürücü gücü kavramı bir düzenleyici (şartlı) değişken olarak ele alınmıştır. Buna göre, bireylerin acının dönüştürücü gücü algısının, kuramsal modelimizde yer alan bağımsız değişkenlerin travma sonrası büyüme üzerindeki etkilerini olumlu yönde güçlendireceği ön görülmektedir. Bu bağlamda diğer araştırma hipotezleri aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

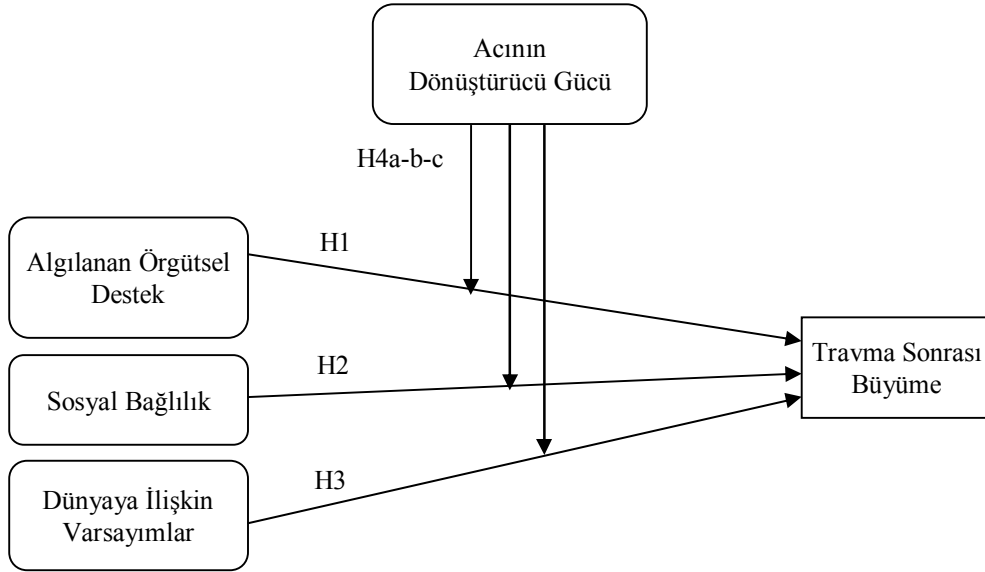
H4a: Acının dönüştürücü gücünün, bireylerin örgütsel destek algıları ile travma sonrası büyüme düzeyleri arasındaki ilişki üzerinde düzenleyici etkisi vardır. Şöyle ki, acının dönüştürücü gücünün yüksek olduğu bireylerde, örgütsel destek algısının travma sonrası büyüme üzerindeki etkisi daha güçlüdür.

H4b: Acının dönüştürücü gücünün, bireylerin sosyal bağlılık algıları ile travma sonrası büyüme düzeyleri arasındaki ilişki üzerinde düzenleyici etkisi vardır. Şöyle ki, acının dönüştürücü gücünün yüksek olduğu bireylerde, sosyal bağlılık algılarının travma sonrası büyüme üzerindeki etkisi daha güçlüdür.

H4c: Acının dönüştürücü gücünün, bireylerin dünyaya ilişkin varsayımları ile travma sonrası büyüme düzeyleri arasındaki ilişki üzerinde düzenleyici etkisi vardır. Şöyle ki, acının dönüştürücü gücünün yüksek olduğu bireylerde, dünyaya ilişkin varsayımların travma sonrası büyüme üzerindeki etkisi daha güçlüdür.

Araştırma hipotezlerine kaynak teşkil eden kuramsal model Şekil 1.'de sunulmaktadır.

Şekil 1: Araştırmanın Kuramsal Modeli

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Evren ve Örneklem

Bu çalışmada elde edilen veriler, Türkiye'nin 2 ilinde (İstanbul ve Balıkesir), yüksek öğretim, eğitim, sağlık ve banka-finans olmak üzere farklı sektörlerde ve çeşitli pozisyonlarda çalışan 294 gönüllü çalışan üzerinden toplanmıştır. Travmatik deneyime sahip olmak toplumun her alanındaki kişileri kapsayabileceği için bu çalışmada temel kriterler; (1)belli bir kurumda/görevde çalışıyor olmak, (2) anket formunun kapak ve yönergesinde belirtilmiş olan birtakım travmatik yaşantılardan herhangi birine maruz kalmış olmak olarak belirlenmiştir. Özellikle ikinci kritere dayanarak, anket formunun kapak kısmında "...Bugün dahil, geçirdiğiniz yaşam boyunca yukarıda sözü edilen travmatik olaylardan hiçbirini yaşamadıysanız ve bahsi geçen zor deneyimlere sahip olmadıysanız bu anketi yanıtlamaya devam etmeyebilirsiniz" şeklinde bir açıklama sunulmuştur. Buna göre, söz konusu deneyimi olmayan ve bu doğrultuda bir araştırmaya dahil olmayan kişiler anketi yanıtlamayıp araştırmaya katılmamıştır. Anket formların çoğunluğu araştırmacıların kişisel katılımı ile dağıtılmış, bir kısmı da internet yoluyla elde edilmiştir. Araştırmada olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden gelişigüzel örnekleme ve amaçlı örnekleme yöntemleri kullanılmış olup, dağıtılan 350 anketten % 84 (294/350) geri dönüş oranıyla 294 geçerli anket

elde edilmiştir. Dolayısıyla çalışmanın evreni Türkiye'deki hizmet sektöründen çalışan kişiler olup, araştırmanın örneklemini 294 çalışan birey oluşturmaktadır. Katılımcılar hem özel sektörde hem de kamuda faaliyet gösteren kurumlarda çalışmaktadır. Genel demografik bilgiler elde etmek için katılımcılara, yaş, cinsiyet, medeni hal, çocuk sahibi olma durumu, eğitim düzeyi, görev-unvan, toplam çalışılan süre, şu anki kurumda çalışılan süre ve meslek gibi bazı demografik sorular yöneltilmiştir.

Tanımlayıcı istatistik sonuçlarına göre, örneklem grubunun % 60,5'i kadın, % 39,1'i erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması 35,78 ve standart sapması da 9,15'dir. Katılımcıların çoğu üniversite mezunu (%42,9) olup ortalama 8 yıldır son işyerinde çalışan kişilerdir ve toplam çalışma süresi ortalaması 10,97 yıldır. Katılımcıların çoğu yüksek öğretim-üniversite kurumları çalışanı (%70) (Üniversite akademik ve idari personel), % 16,3'ü eğitim kurumları çalışanı, % 8,2's, sağlık kurumları çalışanı (Hemşire ve sağlık personeli) ve % 4,8'i banka-finans kurumları çalışanıdır. Meslek durumu açısından incelendiğinde, örneklem grubunda yer alan katılımcıların %15,3'ünün öğretmen, %41,8'inin akademisyen, %2,7'sinin sağlık personeli, % 5,8'inin hemşire, % 3,1'inin banka-finans yetkilisi olduğu görülmüştür. Ayrıca, katılımcıların çoğu (%55,1) çocuk sahibi olduğu ve %58,2'sinin evli, %40,8'inin bekar olduğu belirlenmiştir.

Ölçme Araçları

Araştırmada 5 ölçme aracından³ yararlanılmış olup, ölçeklere ilişkin bilgiler aşağıda sunulmaktadır.

“Algılanan örgütsel destek” değişkenini değerlendiren ölçek, Derinbay (2011) tarafından eğitim kurumlarında çalışmakta olan öğretmenler ve okul idarecileri üzerinde yapılan bir çalışma ile geliştirilmiş ve güvenilir ve geçerlilik analizleri gerçekleştirilmiş olan 29 maddelik Algılanan Örgütsel Destek (AÖD) ölçeğinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Bu analizlerden sonra geliştirilen 3 boyutlu ölçek, Derinbay'ın (2011) eğitim kurumlarında öğretmenler üzerinde yapmış olduğu araştırmada kullanılmış olup, 29 maddenin faktör yüklerinin ,39 ile ,76 arasında değiştiği ve 3 boyuttan oluşan tüm ölçeğin Cronbach Alpha değerinin ,95 olduğu görülmüştür. Güvenirlik çalışmaları ve yapı geçerliliği belirlenmiş olan bu ölçek, bu çalışmanın araştırmacı tarafından yeniden değerlendirilerek, gerekli görülen anlatım ve ifadeye yönelik adaptasyonlar (okulda terimleri yerine bu örgütte ifadesi kullanılarak) sağlanmıştır. Ölçekte yer alan maddelerden örnek olarak ikisi “Kurumumdaki yönetim, beni etkileyen kararlar alırken benim de

³ Bu çalışmada anket formunda yer alan maddelere ilişkin cevaplar 6'lı Likert ölçek şeklinde sıralanmıştır. Travma sonrası büyüme ölçeği için 1=Hiç Yaşamadım, 2= Çok az yaşadım, 3=Biraz yaşadım, 4=Orta düzeyde yaşadım, 5=Oldukça fazla yaşadım, 6=Çok fazla yaşadım şeklinde, diğer değişkenlere ait ölçekler için ise 1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3=Pek fazla katılmıyorum, 4=Biraz katılıyorum, 5=Katılıyorum, 6=Kesinlikle Katılıyorum şeklinde derecelendirme yapılmıştır.

görüşlerimi alır” ve “Üstlerimin ve kurum yönetiminin varlığını önemseydiği duygusuna sahibim” şeklindedir.

“Sosyal bağlılık” değişkeni, Lee ve Robbins (1995) tarafından, bireyin sosyal bağlılık duygusunu ve sosyal ilişkilerle ilgili duygu ve düşüncelerini ölçmek amacı ile geliştirilmiştir. Bu ölçekteki madde örneklerinden ikisi, “İşyerimde kendimi bir kişi ya da grubun parçası olarak hissediyorum” ve “İşyerimdeki sosyal ortamda güçlü bağlar kurmuş duygusuna sahibim” şeklindedir. Orijinal geçerlik, güvenilirlik çalışmasında Sosyal Bağlılık Ölçeği'nin iç tutarlılık katsayısı $\alpha = ,91$, iki hafta arayla test-tekrar test güvenilirliği ,96 olarak bulunmuştur. Ölçek Türkçe'ye Duru (2007) tarafından uyarlanmış, iç tutarlılığı $\alpha = ,90$, test-tekrar test güvenilirliği ,90 olarak bulunmuştur. Söz konusu ölçekteki 8 madde bu çalışmanın araştırmacıları tarafından yeniden değerlendirilerek ve orijinal dilinden çevrilerek kullanılmıştır.

“Dünyaya ilişkin varsayımlar” (DİV) değişkeni, Janoff-Bulman (1989) tarafından geliştirilen 32 maddelik ölçeğin Türkiye'de yapılmış çalışmalar sonucunda 25 maddeye indirgenmiş şekliyle ölçülmüştür. Travmatik olaylara maruz kalan bireylerin temel varsayımlarına ilişkin betimleyici veri elde etmek amacıyla Janoff-Bulman (1989) tarafından geliştirilen ölçek, Dınvar (2011) ve Banu Yılmaz (İçinde Dınvar, 2011) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Dınvar (2011) tarafından yapılan tez çalışmasında, ölçeğin faktör yapısını belirlenmiş olup, “kişisel talihe inanç” (şans varsayımı), “dünyanın iyiliğine inanç” (iyilik varsayımı), “olayların önceden kontrol edilebileceğine inanç”(kontrol varsayımı), “yaşamın rastlantılara dayalı olduğuna inanç” (rastlantısallık varsayımı), “olumlu benlik inancı”(kendilik değeri varsayımı) ve “dünyanın adil olduğuna inanç”(adalet varsayımı) olarak adlandırılan altı faktör elde edilmiştir. Söz konusu çalışmada yapılan iç tutarlık analizi sonucunda Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı tüm ölçek için ,81; kişisel talihe inanç, dünyanın iyiliğine inanç, olayların önceden kontrol edilebileceğine inanç, yaşamın rastlantılara dayalı olduğuna inanç, olumlu benlik inancı ve dünyanın adil olduğuna inanç alt boyutları için ise sırasıyla ,85, ,79, ,75, ,77, ,63 ve ,64 olarak raporlanmıştır (Dınvar, 2011:56). Ölçek Taştan, Güçel ve İşçi (2017) tarafından sağlık örgütlerinde yapılmış olan bir araştırmada kullanılmış olup, güvenilirlik ve geçerlilik analizleri yapılmıştır. Ölçek için yapılan analizde (Taştan vd., 2017), yordama güçleri anlamlı olmayan maddeler çıkarılması sonucunda elde edilen ölçeğin uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu belirlenmiştir ($\chi^2/df=3,17$, $sd=127$, $RMSEA=0,067$, $GFI=.93$, $CFI=0,93$, $IFI=0,94$, $AGFI=.92$). "Genel dünyaya ilişkin varsayımlar algısı" ölçeğinin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,85 olarak tespit edilmiştir. Bu ölçekteki madde örnekleri, “İnsanlar temelde nazik ve yardımseverdir”, “İnsanlar, eğer kendileri de iyiye iyi bir talihe sahip olurlar” ve “Dünyada kötülükten çok iyilik vardır” şeklindedir.

“Acının dönüştürücü gücü” (ADG) değişkeni, Joshanloo (2014) tarafından geliştirilerek geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılan ölçek ile

değerlendirilmiştir. Bu ölçek Dinçer ve arkadaşları (2015) tarafından Türkiye’de kullanılmış ve daha sonra İzgüden ve Erdem (2017) tarafından üniversite çalışanları üzerinde yapılan bir araştırmada uygulanmıştır. İzgüden ve Erdem (2017) tarafından yapılan çalışma sonucunda 5 maddelik ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik değeri 0,82 olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada ise, araştırmacılar tarafından orijinal ölçek yeniden Türkçe’ye çevrilmiş ve uygulanmıştır. Ölçekte yer alan maddeler arasında “Eğer çekilen bir acı, sabır ve takdir ile karşılırsa, sonrasında mutluluğa dönüşür” ve “Gerçek mutluluğu elde etmek için öncesinde bazı üzüntüler, zorluklar ve talihsizlikler yaşamış olmak bir gerekliliktir” ifadeleri yer almaktadır.

“Travma sonrası büyüme” değişkenini ölçmek amacıyla Tedeschi ve Calhoun (1996) tarafından geliştirilen 21 maddelik ölçek kullanılmıştır. Orijinal ölçeğin (Tedeschi & Calhoun, 1996) iç tutarlılığının $\alpha=,90$ düzeyinde olduğu belirtilmiştir. Alt boyutlara ilişkin testlerin iç tutarlığı da $\alpha=,67$ ve $\alpha=,85$ arasında değişmekte olup, test-tekrar test güvenilirliği için yapılan çalışmada ise, korelasyon katsayısı ,71 olarak bildirilmiştir. Yapılan faktör analizinde, kişilerarası ilişkilerde olumlu, kendiliğin algılanmasında değişiklikler, yaşamın değerini anlama, yeni seçeneklerin fark edilmesi, inanç sistemindeki gelişim olmak üzere beş alt boyut saptanmıştır (Tedeschi & Calhoun, 1996). Ölçeğin Türkçe uyarlaması Dürü (2006) tarafından gerçekleştirilmiş ve iç tutarlık katsayısı $\alpha=,93$ olarak hesaplanmıştır. Söz konusu çalışmada da beş faktörlü çözüm görülmüş ve varyansın % 67,84’ünü açıklamıştır (Dürü, 2006). Türkiye’de aynı ölçek Yılmaz (2006) tarafından arama-kurtarma çalışanları üzerinde uygulanmış ve iç tutarlık katsayısı $\alpha=,93$ (N=349) olarak bulunmuştur. Bir başka çalışmada ise trafik kazası geçirmiş kişiler üzerinde yapılan bir çalışmada (Tüfekçi, 2011) kullanılmış olup, yine beş boyutlu ölçek doğrulanmıştır.

Yukarıda aktarılmış olan tüm ölçekler uygulanmadan önce içerik geçerliliği ve görünüm (yüzey) geçerliliği incelemesine tabi tutulmuştur. İçerik geçerliliği, ölçeğin içeriğinin gerçekten ölçülmesi amaçlanan konuyla ilgili olup olmadığının belirlenmiş olmasıdır. İçeriğin boyutlarının belirlenmesi amacıyla ilgili literatür desteği yanında bir uzmanlar grubundan (Örgütsel Davranış alanında çalışan 4 öğretim üyesi, eğitim kurumunda çalışan 2 öğretmen) yardım alınmıştır. Söz konusu uzmanlar grubu maddelerin görünüşü, okunabilirliği, uygulama kolaylığı gibi konular açısından değerlendirme yapmış ve buna istinaden anketin uygulanma aşamasına geçilmiştir. Ölçeklerin uygulanması yaklaşık 10-15 dakika sürmüştür. Verilerin toplanması, Temmuz-Ağustos 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Verilerin analizi

Verilerin analizinde modeldeki tüm değişkenlere tanımlayıcı analizler ve keşifsel faktör analizi uygulanmıştır. Modeldeki değişkenler arasındaki ilişkiler sosyal bilimler için kullanılan istatistik programında Pearson Korelasyon katsayısı ile hesaplanmış ve hipotezler regresyon analizi ile test edilmiştir.

BULGULAR**Ölçeklerin Tanımlayıcı İstatistikleri ve Güvenilirlik Analizleri**

Çalışmada öncelikle kullanılan ölçeklere Keşfedici Faktör Analizi (KFA) yapılmış ve ölçeklerin alt boyutlarının literatürle uyumlu olup olmadığı test edilmiştir. Travma sonrası büyüme, dünyaya ilişkin varsayımlar ve örgütsel destek ölçekleri daha önce farklı bağlamlarda yer alan örneklem gruplarında ve sınırlı sayıda çalışmada kullanıldığından bu araştırmanın yapıldığı örneklem grubunun soruları algılamasında farklılıklar olabilecektir. Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre, algılanan örgütsel destek için 6 boyut elde edilmiştir (KMO: ,872; Bartlett's Test of Sphericity: ,000). Ölçeğin faktör analizi bulguları Tablo 9 ve Tablo 10'da sunulmaktadır.

Tablo 1: Algılanan Örgütsel Destek Ölçeği için Faktör Analizi Bulguları

Maddeler	F1	F2	F3	F4	F5	F6
OD27.Kurumumdaki yönetim, iş/görev dağılımını yaparken adil davranır.	,866	,006	,107	,060	,106	,165
OD28.Bu kurumda, hak edenler ödüllendirilir.	,848	,010	,144	,097	,088	,177
OD26.Kurumumdaki yönetim, bütün çalışanlara eşit mesafededir.	,800	-,038	,164	,050	,118	,306
OD25.Bu kurumda kaynaklardan herkes eşit düzeyde faydalanır.	,738	,020	,133	,051	,109	,241
OD29.Bu kurumda, yapılan toplantılarda düşüncelerimizin özgürce söyleyebilmemiz desteklenir.	,696	,042	,189	,121	-,002	-,103
OD24.Kurumumda, görev dağılımı kişisel ve mesleki yeterliklere uygun olarak yapılır.	,642	,172	,149	,087	-,066	,394
OD10.Kurumumda, herhangi bir problemim nedeniyle (hastalık, aile vb.) işe gelemediğimde, yönetim bu durumu anlayışla karşılar.	-,151	,883	,053	-,001	,066	,053
OD11.Kurumumdaki yönetim, personel hatalarına karşı toleranslıdır.	-,040	,823	-,006	,016	,187	,117
OD6.Çalıştığım kurumda fikirlerim ve önerilerim dikkate alınır.	,113	,811	,000	,122	,171	,008
OD3.Çalıştığım kurumda mesleki gelişimim için çaba gösterilir.	,108	,775	,185	,204	,048	-,047
OD4.Çalıştığım kurumda başarılarım takdir edilir.	,153	,678	,224	,240	,255	-,046
OD19.Kurumumdaki yönetim, çalışanların sorumluluklarına denk olan yetkiler verir.	,150	-,041	,786	,069	,139	-,022
OD18.Kurumumun geliştirilmesine yönelik önerilerim, üst yönetim tarafından desteklenir.	,185	,125	,776	,033	,112	,007
OD17.Kurumumdaki yönetim, her türlü eleştiriye açıktır.	,220	,079	,750	,051	,123	,210
OD16.Kurumumdaki yönetim, işbirliği gerektiren durumlarda bana yardımcı olur.	,064	,164	,698	,161	,104	,190
OD20.Kurumumdaki yönetim, başarılı çalışan davranışlarının farkındadır.	,186	,077	,694	,113	,123	,197
OD2.Çalıştığım kurumda mesleğim ve eğitimlerim boyunca kazandığım bilgi-becerileri uygulama olanağını bulabilirim.	,159	,092	,077	,844	-,037	-,005
OD5.Çalıştığım kurumda üstlerimden kendimi geliştirebilecek geribildirimler alırım.	,159	,214	,120	,753	,120	-,022
OD9.Kurumumda, çalışma ortamına ilişkin fiziki ihtiyaçlar (bilgisayar, masa, kırtasiye malzemesi vb.) günün koşullarına göre iyileştirilir.	,040	,128	,066	,752	,181	,055
OD1.Çalıştığım kurumda işimi etkileyen kararları kendim alabilirim.	,049	-,080	,045	,598	,467	,132
OD8.Kurumumda, çalışırken ihtiyaç duyduğum araç-gereçler temin edilir.	-,031	,160	,144	,580	,387	,238
OD14.Kurumumdaki yönetim, çalışanlar arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi yönünde çaba gösterir.	,148	,269	,259	,090	,774	-,005
OD13.Kurumumdaki yönetim, kendimi evimdeki gibi huzurlu ve mutlu hissetmem için elinden geleni yapar.	,098	,141	,322	,350	,742	,090
OD7.Üstlerimin ve kurum yönetiminin varlığını önemseydiğim duygusuna sahibim.	,096	,468	,076	,137	,662	,058
OD12.Kurumumdaki yönetim, mesleki ve kişisel konularda bana rehberlik eder.	,044	,400	,173	,372	,579	,026
OD22.Kurumumdaki yönetim, çalışanlarına güvenir.	,340	-,011	,163	,101	,038	,807
OD21.Kurumumdaki yönetim, çalışma ve iş süreçlerine ilişkin bilgiyi çalışanlarla paylaşır.	,341	,010	,168	,102	,172	,711
OD23.Kurumumdaki yönetim, beni etkileyen kararlar alırken benim de görüşlerimi alır.	,452	,104	,242	-,001	-,042	,607

Tablo 2: Algılanan Örgütsel Destek Ölçeği için Faktör Açıklanma Değerleri

Faktörler(1-6)	Açıklanan Varyans (%)	Toplam Varyans (%)
Adaletle yönelik destek	15,362	15,362
Yönetim desteği	13,745	29,106
Bireye saygı ve sosyal destek	11,929	41,035
Maddi araç desteği	10,893	51,928
Duygusal destek	9,392	61,320
Çalışma süreçlerinde destek	7,613	68,933

Sosyal bağlılık ölçeği (Tablo 3) ise Türkiye’de sınırlı sayıda çalışmada ve daha çok öğrenciler ve özel sektör çalışanları üzerinde tamamı ters ifadelerle uygulanmış olmasından dolayı bu çalışmada farklı örneklem grubunda yeniden incelenmesi gerekli görülmüştür. Bununla birlikte, acının dönüştürücü gücü ölçeği (Tablo 4), Travma Sonrası Büyüme (Tablo 5-Tablo 6) ve Dünyaya İlişkin Varsayımlar (Tablo 7-Tablo 8) ölçekleri, Türkiye’de ve yabancı literatürde çok az sayıda çalışmada kullanılmış ve bu araştırmalar da yine farklı örneklem gruplarında yapılmıştır. Gerek bu nedenlerle, gerekse Türkçe’ye yeniden bu çalışmanın araştırmacıları tarafından çevrilmiş olması gerekçesiyle KFA yöntemi tercih edilmiştir. Sonuç olarak, yapılan KFA sonucunda madde ağılıkları düşük bazı soruların atılması dışında (TSB ölçeğinden 1, örgütsel destek ölçeğinden 1 ve DİV ölçeğinden 1 adet madde olmak üzere) literatürle uyumlu sonuç elde edilmiştir. Güvenilirlik analizleri değişkenlerin yeterli düzeyde güvenilir olduklarına işaret etmektedir (Bkz. Tablo 9).

Tablo 3: Sosyal Bağlılık Ölçeği için Faktör Analizi Bulguları

Maddeler	F1 (Sosyal Aidiyet)	F2 (Birliktelik&Dostluk)
SB5.İşyerimde kendimi diğer çalışanlarla bir arada ve ilişki halinde hissediyorum.	,812	,084
SB6.İşyerimdeki sosyal ortamda güçlü bağlar kurmuş duygusuna sahibim.	,758	,170
SB1.Bulduğum işyerimde kendimi çevremden kopuk hissetmiyorum.	,641	,171
SB2.İşyerimde tanıdığım insanlarla birlikteyken, kendimi onlara ait hissediyorum.	,588	,169
SB3.İşyerimde kendimi insanlara uzak hissetmiyorum.	,530	,467
SB7.İşyerimde benim ve arkadaşlarımın kendi aramızda kardeşlik/dostluk duygusu vardır.	,184	,848
SB8.İşyerimde kendimi bir kişi ya da grubun parçası olarak hissediyorum.	,085	,847
SB4.İşyerimde arkadaşlarımla birliktelik duygusuna sahibim.	,521	,576
Açıklanan Varyans (%)	32,314	25,998
Toplam Varyans (%)	32,314	58,312

Tablo 4: Acının Dönüştürücü Gücü Ölçeği için Faktör Analizi Bulguları

Maddeler	F1 (Acının gelecekteki mutluluğa katkısı)	F2 (Acının Manevi Gelişime Katkısı)
ADG4.Herhangi bir üzüntü ya da acı çekmeden bir insan mükemmelleşemez.	,897	,081
ADG3.Gerçek mutluluğu elde etmek için öncesinde bazı üzüntüler, zorluklar ve talihsizlikler yaşamış olmak bir gerekliliktir.	,854	,092
ADG5.Eğer çekilen bir acı, sabır ve takdir ile karşılanırsa, sonrasında mutluluğa döndürür.	,640	,382
ADG2.Çekilen üzüntüler bir insanın daha yüce mutluluk ve mükemmelliğe ulaşmasında dönüştürücü faydalar da sağlayabilir.	,170	,879
ADG1.Bazen üzüntü ve acı çekmek bizleri mutluluğa götürebilir.	,116	,878
Açıklanan Varyans (%)	39,696	39,696
Toplam Varyans (%)	34,070	73,767

Tablo 5: Travma Sonrası Büyüme Ölçeği için Faktör Analizi Bulguları

Maddeler	F1	F2	F3	F4	F5
TSG2.Hayatımın değerini şimdi daha çok takdir ediyorum.	,816	,086	,006	,153	,019
TSG1.Yaşamda neyin önemli olduğuna ilişkin önceliklerimi değiştirdim.	,776	,037	-,023	,033	,136
TSG5.Manevi konuları artık daha iyi anlıyorum.	,711	,271	,058	-,028	,275
TSG3.Yeni ilgi alanları geliştirdim.	,674	,239	-,021	,241	,040
TSG4.Kendime olan güvenim arttı.	,646	,313	-,051	,212	-,045
TSG10.Zorluklarla başa çıkabileceğimi artık daha iyi biliyorum.	,568	,520	-,083	,332	,061
TSG13.Her günün değerini artık daha iyi takdir edebiliyorum.	,209	,832	,102	-,096	,057
TSG12.Artık olayları olduğu şekliyle daha kolay kabul edebiliyorum.	,340	,730	,077	,104	-,052
TSG14.Başka zaman karşılaşmayacağım yeni fırsatlar doğdu.	,049	,670	,065	,064	,442
TSG11.Hayatımla ilgili daha iyi şeyler yapabilirim.	,490	,594	-,001	,374	,050
TSG15.Artık başkalarına karşı daha şefkatliyim.	-,019	,052	,840	,040	,059
TSG17.Değişmesi gereken şeyleri değiştirmek için artık daha fazla çaba harcıyorum.	,103	,024	,837	,088	,000
TSG18.Daha inanç sahibi biri oldum.	-,118	-,055	,703	,296	-,092
TSG16.İlişkilerim için artık daha çok çaba harcıyorum.	-,038	,165	,671	,078	,276
TSG6.Zor anlarda insanlara güvenebileceğimi artık daha iyi biliyorum.	,234	-,005	,191	,812	-,018
TSG8.Başkalarına daha fazla yakınlık hissediyorum.	,040	,021	,173	,777	,347
TSG7.Hayatıma yeni bir yön verdim.	,324	,212	,169	,728	-,066
TSG20.İnsanların ne kadar harika olduklarıyla ilgili çok şey öğrendim.	,184	,015	,015	,043	,777
TSG21.Başkalarına ihtiyaç duyabileceğimi artık daha iyi kabulleniyorum.	-,036	,045	,184	,002	,597
TSG9.Duyularımı ifade etmekte artık daha fazla istekliyim.	,362	,251	-,234	,258	,572

Tablo 6. Travma Sonrası Büyüme Ölçeği için Faktör Açıklanma Değerleri

Faktörler(1-5)	Açıklanan Varyans (%)	Toplam Varyans (%)
Yaşamın değerini anlama	18,615	18,615
Yeni seçenekleri fark etme	13,393	32,007
İnanç sisteminde gelişim	12,849	44,857
Kişilerarası ilişkilerde gelişim	11,832	56,689
Benliğin algılanmasında gelişim	9,032	65,721

Tablo 7: Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği için Faktör Analizi Bulguları

Maddeler	F1	F2	F3	F4
DIV16.Hayatımızın gidişatı büyük ölçüde tesadüflere bağlıdır.	,858	,148	,191	,050
DIV17.Yaşam, tesadüflere bağlı belirsizliklerle doludur.	,806	,086	,196	,090
DIV15..Kötü olaylar insanlara tesadüfi olarak denk gelir.	,774	,272	,119	,071
DIV20.Kendime ilişkin olumsuz düşüncelere sahibim.	,728	,177	-,035	,286
DIV18.Genel olarak yaşam bir kumardır.	,722	,063	,371	,049
DIV19.Sık sık, aslında iyi bir insan olmadığımı düşünürüm.	,686	-,013	,310	,240
DIV21.Kişisel özelliklerimden utanmak için nedenim var.	,683	,116	-,058	,410
DIV3.Hayatıma baktığımda, şansın yüzüme güldüğünü fark ediyorum.	,112	,859	,095	,095
DIV2.Çok şanslı bir insan olduğumu düşünürüm.	,146	,836	,068	,149
DIV4.Pek çok insandan daha şanslıyım.	,028	,823	,083	,113
DIV6.Dünyada kötülükten çok iyilik vardır.	,121	,766	,202	,165
DIV1.Temelde şanslı bir insanımdır.	,160	,716	,190	,238
DIV5.Bu dünyada kötü olaylardan çok daha fazla iyi şey yaşanır.	,130	,671	,394	,176
DIV13.Kendimi talihsizliklerden korumak için gerekli olan önlemleri alırım.	,144	-,027	,726	,311
DIV7.Dünya iyi bir yerdir.	,124	,289	,701	-,064
DIV10.Hemen her zaman başıma kötü şeylerin gelmesini engellemek için çaba harcarım.	-,085	,218	,659	,205
DIV9.Eğer yeterince yakından bakarsan, dünyanın iyiliklerle dolu olduğunu görürsün.	,299	,454	,657	,064
DIV12.Eğer insanlar tedbirli davranırlarsa, pek çok talihsizliğin önüne geçilebilir.	,297	,120	,650	,350
DIV8.İnsanlar temelde nazik ve yardımseverdir.	,317	,493	,590	-,107
DIV14.Kötü şeyler olduğunda, bunun nedeni, tipik olarak insanların kendilerini korumak için gerekenleri yapmamasıdır.	,287	,050	,570	,187
DIV23.İnsanlar genellikle yaşadıklarımı hak ederler.	,293	,242	,173	,761
DIV24.İnsanların kötü kaderleri yaptıkları hatalardan kaynaklanır.	,299	,244	,155	,702
DIV22.Kendim olmaktan son derece memnunum.	,009	,085	,295	,618
DIV25.İnsanlar, eğer kendileri de iyiyse iyi bir talihe sahip olurlar.	,316	,383	,090	,583

Tablo 8. Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği için Faktör Açıklanma Değerleri

Faktörler(1-4)	Açıklanan Varyans (%)	Toplam Varyans(%)
Rastlantısallık&Adil dünya inancı	19,769	19,769
Kişisel talihe inanç	19,528	39,297
Dünyanın iyiliği&Kontrol edileb.	15,447	54,745
Olumlu benlik inancı	10,810	65,554

Tablo 9: Araştırmada Yer Alan Değişkenlerin Ortalamaları ve Güvenilirlik Değerleri

	Ortalama (M)	Std. Sapma (SD)	Cronbach Alpha (α)
Travma Sonrası Büyüme	4,639	,750	,846
Yaşamın değerini anlama	3,748	1,085	,853
Yeni seçenekleri fark etme	3,718	1,170	,852
İnanç sisteminde gelişim	4,058	1,173	,852
Kişilerarası ilişkilerde gelişim	3,759	1,224	,851
Benliğin algılanmasında gelişim	2,887	1,020	,853
Algılanan Örgütsel Destek	4,052	,804	,839
Adaletle yönelik destek	4,063	1,238	,850
Yönetim desteği	3,923	1,233	,844
Bireye saygı ve sosyal destek	3,913	1,137	,849
Maddi araç desteği	4,370	1,007	,840
Duygusal destek	3,922	1,241	,840
Çalışma süreçlerinde destek	4,097	1,253	,852
Sosyal Bağlılık	4,101	,916	,841
Sosyal aidiyet	4,206	,942	,840
Birliktelik ve dostluk	3,998	1,144	,845
Dünyaya İlişkin Varsayımlar	3,926	,870	,842
Rastlantısallık&Adil dünya inancı	3,667	1,201	,850
Kişisel talihe inanç	4,057	1,133	,846
Dünyanın iyiliği&Kontrol edileb.	3,826	1,022	,845
Olumlu benlik inancı	4,111	1,054	,844
Acının Dönüştürücü Gücü	3,983	1,016	,841
Acının gelecekteki mutluluğa katkısı	4,051	1,180	,844
Acının manevi gelişime katkısı	3,915	1,284	,847

Tablo 9’da değişkenlerden elde edilen ortalama ve standart sapma değerleri sunulmuştur. “TSB” değişkeni için 6’lı cevaplama ölçeği üzerinde ortalama değer 4,63 ve standart sapma 0,75 olarak bulunmuştur. Bağımsız değişkenlerden “algılanan örgütsel destek” için (M=4,05;SD=,80); “sosyal bağlılık” için (M=4,10;SD=,91); “dünyaya ilişkin varsayımlar” için (M=3,93;SD=,87) ve düzenleyici değişken olarak ele alınmış olan “acının dönüştürücü gücü” için (M=3,98;SD=1,01) değerleri elde edilmiştir. Değişkenlerin ortalamaları incelendiğinde 6’lı ölçek üzerinde ölçülen verilerin genelde ortalamanın biraz üstünde olduğunu göstermektedir (Bkz.Tablo 9). Bu da bireylerin TSB’nin beş boyutunda da çok yüksek olmadığına işaret etmektedir.

Tablo 9’da görüldüğü üzere, dünyaya ilişkin varsayımlar ve acının dönüştürücü gücü değişkenleri için sonuçlar da benzer şekilde yine 6’lı ölçek üzerinden 4 puana yakın seviyelerde bulunmuştur. TSB değişkeninin benliğin algılanmasında gelişim boyutunun (M=2,88) ile en düşük değere sahip boyut olması bireylerin travmatik yaşantı sonrasında olumlu benlik algısında ilişkin (özgüven, olumlu kendilik tasarımı gibi) gelişim düzeylerinin yüksek olmadığına yorulabilmektedir. Diğer yandan yine TSB değişkeninin inanç sisteminde gelişim boyutunun (M=4,05) diğer boyutlara göre daha yüksek ortalamaya sahip olması,

araştırma yapılan grubun travmatik yaşantı sonrasında daha çok maneviyat ve inançlarla ilgili büyüme ve gelişim gösterdiklerini ifade etmektedir. Algılanan örgütsel destek ve sosyal bağlılık değişkenleri ise, bu araştırma sonucunda en fazla ortalamaya sahip olan değişkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, bireylerin çalışmakta olduğu kurumlarda gerek örgütsel destek gerekse sosyal bağlılık ve bireylerarası ilişkiler bakımında olumlu değerlendirmelere sahip olduğuna işaret etmektedir. Özellikle maddi ve araç desteği (M=4,37), adalete ilişkilere yönelik destek (M=4,06) ve çalışma süreçlerindeki destek (M=4,09) algısının yüksek olması dikkat çekmektedir. Öte yandan, ADG değişkeninin acının gelecekteki mutluluğa katkısı boyutunun (M=4,05) ile oldukça yüksek değere sahip olması, bireylerin yaşantıları içerisinde karşılaştıkları acı ve üzüntü veren olayları kendileri için gelecek mutluluk ve daha iyi günlere kavuşma adına anlamlı bulduğuna yorumlanabilmektedir.

Uygulanan iç tutarlılık analizleri sonucunda (Bkz. Tablo 9), "TSB" ölçeği için yapılan değerlendirmede, yordama gücü anlamlı olmayan bir maddenin çıkarılması neticesinde Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,85 olarak belirlenmiştir. "Algılanan Örgütsel Destek" ölçeğinin iç tutarlılığı bir maddenin çıkarılması sonucunda 0,84, "Sosyal Bağlılık" ölçeğinin iç tutarlılığı ise 0,84 olarak bulunmuştur. "Dünyaya İlişkin Varsayımlar" ölçeği için yapılan değerlendirmede, yordama gücü anlamlı olmayan bir maddenin çıkarılması neticesindeki Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,84, "Acının Dönüştürücü Gücü" ölçeği için ise 0,84 olarak belirlenmiştir. Bu analizlere dayanarak, araştırmada uygulanan anketin toplam Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,85 olarak tespit edilmiştir.

Araştırma Hipotezlerine Yönelik Bulgular

Çalışmada önerilmiş olan hipotezleri test etmek amacıyla çoklu regresyon analizleri uygulanmış olup, elde edilen sonuçlar Tablo 10-11-12-13'de sunulmaktadır. Bireylerin TSB düzeylerini belirleyen "algılanan örgütsel destek", "sosyal bağlılık" ve "dünyaya ilişkin varsayımlar" değişkenlerinin "TSB" üzerindeki etkisini test etmek için yapılan regresyon analizi sonucunda her üç bağımsız değişkenin de istatistiksel olarak anlamlı etkilerinin olduğu bulunmuştur (F=22,932, p<0,01). Açıklayıcılık seviyesi orta düzeyde olmakla birlikte (R=0,31) etkilerin beklendiği şekilde pozitif olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 10).

Tablo 10: Regresyon Analizleri Sonuçları: Travma Sonrası Büyüme

Bağımsız Değişkenler	β	St. β	t
Algılanan örgütsel destek	0,34	0,35	7,66**
Sosyal Bağlılık	0,29	0,32	4,17**
Dünyaya İlişkin Varsayımlar	0,36	0,40	4,27**
Bağımlı değişken: Trama Sonrası Büyüme			
R=0,31 R ² =0,39 F= 22,932** * p ≤ 0,05; ** p ≤ 0,01			

“Travma sonrası büyüme” değişkenine algılanan örgütsel desteğin etkisi çoklu regresyon analizi ile incelendiğinde, “maddi araç desteği” boyutu hariç diğer adalete yönelik destek, yönetim desteği, bireysel saygı ve sosyal destek, duygusal destek ve çalışma süreçlerine ilişkin destek boyutları (sırasıyla $\beta=0,11$; $\beta=0,42$; $\beta=23$; $\beta=33$; $\beta=14$) olumlu ve orta seviyede açıkladığı bulunmuştur ($R=0,38$, $F=36,22$, $p<0,00$). Kurum içerisinde sağlanan maddi ve araç gereç nitelikli desteğin bireylerin travma sonrası büyüme düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. (Bkz. Tablo 11).

“Sosyal destek” bağımsız değişkeniyle yapılan çoklu regresyon analizi sonucunda, “sosyal aidiyet” ($\beta=0,33$) ve “birliktelik-dostluk” ($\beta=0,44$) boyutlarının birlikte TSB’yi anlamlı ve orta seviyede açıkladığı görülmüştür ($R=0,29$, $F=42,15$, $p<0,00$). Her iki boyut da pozitif etki ederken “birliktelik-dostluk” boyutunun daha fazla açıklayıcılığı olduğu gözlenmiştir (Bkz. Tablo 12).

Tablo 11: Regresyon Analizleri Sonuçları: Algılanan Örgütsel Destek

Bağımsız Değişkenler	β	St. β	t
Adalete yönelik destek	0,11	0,12	7,71**
Yönetim desteği	0,42	0,43	2,15**
Bireye saygı ve sosyal destek	0,23	0,24	2,88**
Maddi araç desteği	0,09	0,10	2,62
Duygusal destek	0,33	0,35	8,68**
Çalışma süreçlerinde destek	0,14	0,16	7,92**
Bağımlı değişken: Trama Sonrası Büyüme			
$R=0,38$ $R^2=0,29$ $F=36,22$ ** * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$			

Tablo 12: Regresyon Analizleri Sonuçları: Sosyal Bağlılık

Bağımsız Değişkenler	β	St. β	t
Sosyal aidiyet	0,33	0,37	6,67**
Birliktelik ve dostluk	0,44	0,47	7,14**
Bağımlı değişken: Trama Sonrası Büyüme			
$R=0,29$ $R^2=0,23$ $F=42,15$ ** * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$			

Son olarak “dünyaya ilişkin varsayımlar” bağımsız değişkeni analiz edilmiştir (Bkz. Tablo 13). Diğer değişkenlerden farklı olarak TSB’yi anlamlı ve daha yüksek seviyede açıkladığı belirlenmiştir ($R=0,48$, $F=22,85$, $p<0,00$). “Olumlu benlik inancı” boyutunun TSB’yi etkileme düzeyinin diğer alt boyutlara göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir ($\beta=0,41$). “Rastlantısallık ve adil dünya inancı”, “kişisel talihe inanç” ve “dünyanın iyiliği ve kontrol edilebilirliği” değişkenlerinin ise TSB üzerinde yine anlamlı ve orta seviyede etkileri olduğu görülmüştür (sırasıyla $\beta=0,33$; $\beta=0,22$; $\beta=35$).

Tablo 13: Regresyon Analizleri Sonuçları: Dünyaya İlişkin Varsayımlar

Bağımsız Değişkenler	β	St. β	t
Rastlantısallık&Adil dünya inancı	0,33	0,36	5,65**
Kişisel talihe inanç	0,22	0,27	5,96**
Dünyanın iyiliği&Kontrol edilebilirliği	0,35	0,38	6,88**
Olumlu benlik inancı	0,41	0,42	4,87**
Bağımlı değişken: Trama Sonrası Büyüme			
$R=0,48$ $R^2=0,32$ $F=22,85$ ** * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$			

Regresyon analizlerinden elde edilen bulgulara göre, araştırmanın kuramsal modelinde önerilmiş olan H1, H2 ve H3 hipotezlerinin desteklendiği söylenebilmektedir. Çalışmanın H4 hipotezinde ise, acının dönüştürücü gücünün kuramsal modeldeki bağımsız değişkenlerin TSB üzerindeki etkisinde düzenleyici rolünün olduğu önerilmekteydi. Bu nedenle, söz konusu hipotezi test etmek amacıyla bir dizi çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Öncelikle acının dönüştürücü gücünün (ADG) örgütsel desteğin (AÖD) TSB üzerindeki etkisinde düzenleyici rolü değerlendirilmiş ve Tablo 14’de görüldüğü üzere, regresyon modeli istatistikî olarak anlamlı bulunmuştur ($R=,28$; $R^2= ,25$; $F=64,37$; $p<0.01$). Aşağıdaki bulgulara göre, algılanan örgütsel destek TSB’nin istatistikî olarak anlamlı ve pozitif bir yordayıcısıdır ($\beta=,29$; $t= 5.385$; $p<0.01$). Yine tabloda görüldüğü üzere, ADG’nün AÖD ile TSB arasındaki düzenleyici etkisi istatistikî olarak anlamlıdır ($\beta=,19$; $t= 2,225$; $p<0,01$). Bu durumda, ADG algısı yüksek ($\beta=38$; $t= 5.766$; $p<0,01$) olan bireylerin örgütsel destek algılarının TSB üzerindeki etkisi istatistikî olarak anlamlıdır. Buradan yola çıkarak denebilir ki, ADG duygusu arttıkça, örgütsel destek algısının TSB üzerindeki etkisi artmaktadır. Bu sebeple, H4a hipotezi desteklenmiştir.

Tablo 14: Örgütsel Destek ile Travma Sonrası Büyüme Arasındaki İlişkide Acının Dönüştürücü Gücünün Düzenleyici Etkisi

Acının Dönüştürücü Gücünün Düzenleyici Etkisi					
Algılanan Örgütsel Destek	β	Std. Hata	t	p	
<i>TSB</i>					
Sabit	3.53	.04	80.5	.00**	
Acının Dönüştürücü Gücü	,37	.04	7.813	.00**	
Algılanan Örgütsel Destek	,29	.05	5.385	.00**	
AÖD x ADG	,19	.03	2,225	.02**	
Acının Dönüştürücü Gücü	Düzenleyici Etki (β)	Std. Hata	t	p	
<i>ADG'nün Durumsal Etkisi</i>	,38	.07	5.766	.00**	
<i>Model Özeti</i>	<i>R</i>	<i>R²</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	
	,28	,25	64,37	.00**	
<i>Etkileşim neticesinde artan R²</i>	<i>R²'deki değişim</i>	<i>F</i>	<i>Sd.</i>	<i>p</i>	
	,11	4.9306	212	.02*	

P<0.05; **p<0.01

Sonraki aşamada, ADG’nün algılanan sosyal bağlılığın (ASB) TSB üzerindeki etkisinde düzenleyici rolü incelenmiştir ve Tablo 15’de görüldüğü gibi, regresyon modeli istatistikî olarak anlamlı bulunmuştur ($R=,25$; $R^2= ,21$; $F=66,21$; $p<0.01$). Sosyal bağlılık algısı TSB’nin istatistikî olarak anlamlı ve pozitif bir yordayıcısıdır ($\beta=,27$; $t= 5,336$; $p<0.01$) ancak, ADG’nün sosyal bağlılık ile TSB arasındaki düzenleyici etkisi istatistikî olarak anlamlı değildir ($\beta=,04$; $t= -,078$; $p>0.05$). Bu nedenle, H4b hipotezi desteklenmemiştir.

Son aşamada ise, ADG’nün dünyaya ilişkin varsayımların TSB üzerindeki etkisinde düzenleyici rolü değerlendirilmiştir. Tablo 16’da sunulduğu gibi,

regresyon modeli istatistikî olarak anlamlıdır ($R=,29$; $R^2= ,27$; $F=62,49$; $p<0,01$). Olumlu DİV algısının TSB'nin istatistikî olarak anlamlı ve pozitif bir yordayıcısı ($\beta=,28$; $t= 5,779$; $p<0,01$) olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, ADG'nün DİV ile TSB arasındaki düzenleyici etkisi istatistikî olarak anlamlı bulunmuştur ($\beta=,21$; $t= 3,338$; $p>0,05$). Bu bulgulara dayanarak, H4c hipotezi desteklenmiştir.

Tablo 15: Sosyal Bağlılık ile Travma Sonrası Büyüme Arasındaki İlişkide Acının Dönüştürücü Gücünün Düzenleyici Etkisi

Acının Dönüştürücü Gücünün Düzenleyici Etkisi				
Algılanan Sosyal Bağlılık	β	Std. Hata	t	p
<i>TSB</i>				
Sabit	3.53	.03	82,5	,00**
Acının Dönüştürücü Gücü	,35	.04	8,212	,00**
Algılanan Sosyal Bağlılık	,27	.02	5,336	,00**
ASB x ADG	,04	.043	.078	,32
Acının Dönüştürücü Gücü	Düzenleyici Etki (β)	Std. Hata	t	p
<i>ADG'nün Durumsal Etkisi</i>	,38	.07	5.766	,06
<i>Model Özeti</i>	R	R ²	F	p
	,25	,21	66,21	,00**
<i>Etkileşim neticesinde artan R²</i>	<i>R²'deki değişim</i>	F	Sd.	p
	.01	.956	212	.33

P<0.05; **p<0.01

Tablo 16: Dünyaya İlişkin Varsayımlar ile Travma Sonrası Büyüme Arasındaki İlişkide Acının Dönüştürücü Gücünün Düzenleyici Etkisi

Acının Dönüştürücü Gücünün Düzenleyici Etkisi				
Dünyaya İlişkin Varsayımlar	β	Std. Hata	t	p
<i>TSB</i>				
Sabit	3.57	.02	79,3	.00**
Acının Dönüştürücü Gücü	,35	.04	6,686	.01**
DİV	,28	.03	5.779	.00**
DİV x ADG	,21	.07	3,338	.02*
Acının Dönüştürücü Gücü	Düzenleyici Etki (β)	Std. Hata	t	p
<i>ADG'nün Durumsal Etkisi</i>	,38	.07	5.766	,00**
<i>Model Özeti</i>	R	R ²	F	p
	,29	,27	62,49	,00**
<i>Etkileşim neticesinde artan R²</i>	<i>R²'deki değişim</i>	F	Sd.	p
	,13	5.97	209	.01*

P<0.05; **p<0.01

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmanın yapılmasındaki temel amaç, bireylerin yaşamları içerisinde maruz kaldıkları ya da gözlem yoluyla olumsuz etkileri deneyimledikleri travmatik yaşantılar sonrasında, birtakım psikososyal ve çevresel etkenlerin rolüyle travma sonrası büyüme belirtileri de gösterebileceklerinin ortaya koyulması olmuştur. Bu amaçla, öncelikle travmatik yaşantılar ve TSB kavramları pozitif psikoloji kuramsal zemininde tanımlanmış, TSB'nin çeşitli öncelleri ve sonuçları ilgili literatür ışığında ele alınmıştır. Modern ve Post-modern psikoloji literatürü ve pozitif psikoloji yaklaşımı, hayat içinde kaçınılmaz olan travmatik yaşantıların sonucunda her zaman travma sonrası psikolojik bozuklukların ve psikosomatik sorunların uzun süreli devam etmeyebileceğine, bazı bağlamsal ve psikososyal faktörlerin de etkisiyle bireyin bir süre sonra yeniden toparlanabilme becerisi kazanarak, hatta yaşanan travma deneyiminden sonra eskisinden çok daha farklı ve olumlu yönde büyüme belirtileri göstererek yaşamına devam edebileceğine işaret etmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmanın temel sorunsalı ve amacına kaynak teşkil eden yaklaşımların post-modern psikoloji ve pozitif psikoloji yaklaşımı olduğu söylenebilmektedir.

Çalışmanın literatür taraması ve kuramsal çerçeve bölümlerinde de sunulduğu üzere, TSB'yi belirleyebilecek çeşitli çevresel, bağlamsal, kişisel ve psikososyal faktörler bulunmaktadır. Bu çalışmada ise, yerli ve yabancı literatürde yeterince çalışılmamış olması ve bu alanda yeni birtakım bulgulara ulaşılmasına yardımcı olabileceği düşüncesiyle, bilişsel, psikolojik ve örgütsel unsurlar bir arada ele alınmıştır. Böylece, psikososyal yapılar olarak dünyaya ilişkin varsayımlar ve acının dönüştürücü gücü kavramları, çalışma yaşamına ilişkin örgütsel bir yapı olarak algılanan örgütsel destek ve işyerinde bağlamsal bir faktör olarak da sosyal bağlılık kavramları incelenmiştir. Tüm bu kavramlara yönelik yapılan literatür taramasında, her birinin bireylerin yaşantılarında maruz kaldıkları ya da tanıklık ettikleri travmatik deneyimlere bağlı olarak gelişebilen travma sonrası stres bozukluğu ve travma sonrası büyüme düzeyleri ile anlamlı ilişkileri olduğunu ortaya koyan kuramsal ve görgül bulgulara rastlanmıştır. Söz konusu literatür bulgularına dayanarak, bu çalışmanın kuramsal çerçevesinde örgütsel destek algısının, sosyal bağlılığın ve dünyaya ilişkin varsayımların TSB'yi olumlu yönde etkileyeceği ve bu etkiler üzerinde bireylerin acının dönüştürücü gücü algısının düzenleyici rolü olacağı önerilmiştir.

Tanımlayıcı istatistik sonuçlarına göre, bireylerin "TSB" değişkeninden aldıkları puanın ortalamasının üzerinde olması ($M=4,64$), bireylerin hayatları içerisindeki olgu ve olaylar üzerinde etki gücü olabileceğine inanmaya başladıklarını, yaşananlardan sonra hayata dair daha olumlu inanç geliştirebildiklerini, olumlu benlik, yapıcı düşünceler, iyimserlik, umut, manevi gelişim gibi çeşitli psikolojik uyum belirtileri sergilemekte olduklarını göstermiştir. Her ne kadar bu puan orta seviyede olsa da, TSB belirtilerinin gözlenebildiği söylenebilmektedir. Bu sonuçların, araştırma yapılan örneklemin karakteristik

özellikleri ve sosyo-kültürel bağlam gibi faktörlerle açıklanabileceği düşünülmektedir. Zira, bu çalışmanın yapıldığı araştırma alanı daha çok akademik eğitim kurumları, sağlık ve eğitim sektörleri ve hizmet sektörü olduğu için, söz konusu meslek gruplarında travmatik yaşantıların nispeten daha fazla olabildiği ve yine çeşitli olumlu psikolojik ve duygusal süreçlerin bu tür sosyal ortamlarda çok daha fazla yaşanabildiği düşünülmektedir. Öyle ki, ilgili literatürde de, sosyal bağların, yoğun iş hayatının sürdürülmesinin ve sürekli insanlarla bir arada olmanın dahi psikolojik problemleri azaltıp TSB'ye olumlu etki yaratabildiğine değinilmiştir (Örneğin, Chakrabhand vd., 2006; Cardozo, 2008; Duru, 2008; Kelley vd., 2014; Savcı, 2017). Bu noktada, buraya kadar özetlenmiş olan bulguların önceki çalışma sonuçları ve kuramsal değerlendirmeler ile örtüşmekte olduğu söylenebilmektedir (Örneğin, Tedeschi & Calhoun, 1996; Tedeschi vd., Powell vd., 2003; Vishnevsky vd., 2010; Tüfekçi, 2011; Dınvar, 2011; Haselden, 2014).

Kuramsal modeldeki diğer değişkenlere ilişkin ortalama değerler incelendiğinde, algılanan örgütsel destek, sosyal bağlılık, DİV ve ADG algısının ölçek ortalamasının üzerinde olduğu görülmüştür (sırasıyla, M=4,05; M=4,10; M=3,93; M=3,98). Bu bulgularla varılan genel değerlendirmeye göre, bireylerin ortalamanın üzerinde örgütsel destek ve sosyal bağlılık algısına sahip oldukları, çalışılan kurumda kendilerine yönelik sunulan adil ilişkileri, duygusal ve sosyal desteği, çalışma süreçlerinde ve yöneticilerden alınan desteği ve sosyal ortamdaki arkadaşlık ilişkilerini olumlu buldukları söylenebilmektedir.

Hipotetik ilişkileri test etmek üzere yapılan regresyon analizleri sonucunda ise, “örgütsel destek” ($\beta=0,34$; $t=7,66$; $p<0,01$) ve “sosyal bağlılık” ($\beta=0,29$; $t=4,17$; $p<0,01$) algılarının “TSB” üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve olumlu etkilerinin olduğu bulunmuştur (sırasıyla $F=36,22$; $p<0,01$; $F=42,15$; $p<0,01$). TSB'nin toplam varyansını açıklama seviyesi ise örgütsel destek değişkeni için %29, sosyal bağlılık değişkeni için de %23 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlara dayanarak, olumlu ve adil davranan, çalışana saygı gösteren, sosyal ve duygusal destek sunan yöneticilerin bulunduğu ve maddi ve çalışma koşulları bakımından yeterli desteğin verildiği örgütlerde, bireylerin, işte ve iş dışındaki zorlu süreçleri, travmatik olayları daha etkin şekilde yönetebildikleri, baş etme becerilerinin geliştiği ve gerek benlik inancı, gerekse ruhsal gelişim ve bireylerarası ilişkiler açısından olumlu gelişmeler gösterdikleri söylenebilmektedir. Elde edilen bu sonucun ise, bir örgütsel değişken olarak örgütsel destek algısının TSB'nin önemli bir belirleyicisi olduğuna ve bireylerin yaşamlarının büyük bir kısmını işyerlerinde geçiriyor olmalarından dolayı, bu tür bir destek algısının travmatik psikopatolojilerin en aza indirgenebilmesinde katkı sağlayıcı olduğuna işaret ettiği vurgulanabilmektedir. Böylece, algılanan örgütsel desteğin, stresle baş edebilme, iyi oluş, ve olumlu sosyal davranışlarla ilişkisini tespit etmiş olan önceki çalışma bulguları yeniden desteklenmiştir (Örneğin, Allen vd., 2003; Saks, 2006; Perryer vd., 2010; Turunç & Çelik, 2010; Taştan vd., 2014). Bununla birlikte, daha önceki çalışmalarda ele alınmış olan sosyal bağlılık algısının TSB üzerindeki kuramsal etkisi (Örneğin, Hagerty vd., 2002; Romano, 2004; Marmarosh vd., 2005; Brewer,

2008; Duru, 2008), bu çalışmada görgül olarak da ortaya koyulmuştur. Öyle ki, bireyin zihinsel sağlığı, travmatik yaşantı sonrasında yeniden toparlanabilmesi, ve olumlu ruhsal gelişim ve büyüme gösterebilmesi açısından, sosyal bağlılığın bileşenleri olarak, karşılıklı güven, değerli olma hissi, dostluk ve aidiyet duygusunun oldukça önemli olduğu kanısı yeniden destek bulmuştur. Ek olarak, psikodinamik kuram temelinde Kohut (1977) tarafından da açıklandığı gibi, aidiyet ve sosyal bağlılık hisleri, öncesinde tehdit almış ve hasar görmüş benliğin organize olması ve yeniden yapılandırılabilmesinde gerekli olan en temel gereksinimlerden biridir. Bu konuda yapılmış klinik araştırmalar (Buss, 1990) da mevcuttur. Dolayısıyla, travmatik yaşantılar sonucunda, çalışanların kaygı, depresyon, zihinsel problemler, psikosomatik rahatsızlıklar ve diğer benlik algısındaki olumsuz hislerle baş edebilme ve yeniden iyileştirme sürecinde, örgütlerin ve diğer tüm çalışanların işyerindeki sosyal bağlılığı arttırmaları ve bu yönde mekanizmalar geliştirmeleri faydalı olacaktır.

Diğer yandan, “dünyaya ilişkin varsayımlar” değişkeninden alınan ortalama incelendiğinde (M=3,93), araştırma örnekleminde yer alan bireylerin pozitif yanılısamalar olarak da ele alınmış olan dünyaya ilişkin olumlu varsayımlara sahip oldukları, dünyanın iyiliğine, anlamlılığına, kontrol edilebilirliğine, adil bir dünyanın varlığına ve kendileriyle ilgili olumlu talih ve benlik algısına yönelik inançlarının olduğu gözlenmiştir. Kuramsal modelde öngörüldüğü gibi DİV’in TSB’yi istatistiksel olumlu yönde etkilediği ve büyüme üzerinde olumlu bir katkısının olduğu görülmüştür ($\beta=0,36$; $t=7,66$; $R=0,48$; $R^2=0,32$; $F= 22,85$; $p<0,01$). Pozitif yanılısamalar kuramının da vurguladığı gibi, bilişsel sistemin merkezinde, dünya ve kendilikle ilgili güvenlik ve incinmezlik duygusunu sağlayan temel varsayımlar bulunmaktadır (Bowly, 1969; Janoff-Bulman & Berg, 1998). Bu olumlu genellemeler ve olumlu varsayımlar, gerek özel gerekse çalışma yaşamında davranışsal ve duygusal yönelimleri, sorunlarla başa çıkma becerilerini ve elbette travmatik yaşantıların ardından iyileşmeyi etkileyebilmektedir. Dünyaya ilişkin bu temel olumlu varsayımlar, yaşamı güvenli ve rahat bir hale getirmekte, yaşam içerisinde olumsuz durumlarla karşılaşsa bile bireyin dünya ve kendisiyle ilgili olumlu inançları fark etmesine neden olmaktadır. Bu çalışmanın sonucunda da, DİV’in bireylerde TSB’ye olumlu yönde etki ettiği görülmüştür. Bu noktada, elde edilen bu bulguların da, önceki çalışmalarla ve kuramsal altyapıyla uyumlu olduğu söylenebilmektedir (Örneğin, Janoff-Bulman & Berg, 1998; Dekel vd., 2004; Dınvar, 2011; Haselden, 2014). Türkiye’de henüz DİV algısının TSB ile ilişkisinin direk olarak ortaya koyulduğu başka bir çalışmanın bulunmaması nedeniyle, bu sonuçlar DİV’in pozitif yanılısamalar kuramının (Janoff-Bulman, 1989) açıklamış olduğu gibi bir tür psikososyal yapı olarak işlediğine ve TSB’ye olumlu etki yarattığına işaret etmesi bakımından önemli bulunmaktadır. Son olarak, DİV ölçeğinin faktör ayrışımı için de bazı bulgular elde edilmiştir. Buna göre, daha önceki çalışmalarda (Örneğin, Dınvar, 2011; Tüfekçi, 2011; Taştan vd., 2017) 6 boyutlu olarak ele alınmış olan bu kavramın ifadeleri, bu çalışmada 4 boyut altında toplanmıştır. Özellikle, rastlantısallık ve adil dünya inancı

boyutlarının ve dünyanın iyiliği ve kontrol edilebilirliği boyutlarının bir arada tek boyutta toplanması farklı bir sonuç olarak karşımıza çıkmıştır. Ayrıca, orijinal çalışmalarda (Janoff-Bulman, 1989) ve Türkiye’deki çalışmalarda (Dınvar, 2011; Taştan vd., 2017) 32 maddeli 6 boyutlu olarak kullanılmış olan bu ölçeğin, bu çalışmadaki gibi 25 madde ile ve 4 boyut ile operasyonelleşebildiği ve güvenilirlik değerinin de oldukça yüksek olması nedeniyle ($\alpha=,84$) bundan sonraki çalışmalarda kullanılmasının yararlı olabileceği düşünülmektedir.

ADG ile ilgili değerlere bakıldığında ($M=3,98$), yaşam içinde acı, üzüntü, zorluklar veya travma deneyimi yaşamış olan bireylerin buna rağmen, hayatla ve gelecekle ilgili olumlu bir bakış açısına sahip olabildikleri ve deneyimlenen acının bir şekilde bir sonraki mutluluk ve manevi gelişime hizmet edebileceğine dair inanç geliştirdikleri ileri sürülebilmektedir. Ulaşılan bu sonuç da, travmatik yaşantıların bireyi geliştirme ve büyütme özelliğinin olduğunu, bu büyümenin çekilen acının birey tarafından bilişsel olarak nasıl değerlendirildiğine bağlı olduğunu ve acının ruhsal büyümeye yardımcı olma potansiyelini ortaya koyan önceki çalışmalarla uyum göstermektedir (Örneğin, Calhoun & Tedeschi, 2004; Mercurio, 2011; Joshanloo 2014; Dinçer vd., 2015). Bununla birlikte, ADG’nün kuramsal modelde hipotetik olarak önerilmiş olan düzenleyici etkisi bir dizi regresyon analizleriyle test edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, ADG’nün örgütsel destek ($\beta=,19$; $t= 2,225$; $p<0,01$) ve DİV ($\beta=,21$; $t= 3,338$; $p>0,05$) değişkenlerinin TSB üzerindeki etkisinde düzenleyici etkisi istatistikî olarak anlamlı bulunmuştur. Bu noktada, ADG duygusu arttıkça, örgütsel destek ve dünyaya ilişkin olumlu varsayımların TSB üzerindeki etkisinin de artmakta olduğu görülmüştür. Ancak, ADG’nün, bireylerin sosyal bağlılık algıları ile TSB düzeyleri arasındaki ilişki üzerinde düzenleyici etkisini öngören alt hipotez desteklenmemiştir. Şöyle ki, ADG’nün yüksek olduğu bireylerde, sosyal bağlılık algılarının travma sonrası büyüme üzerindeki etkisinin daha yüksek olacağı varsayımı bu çalışmada istatistiksel olarak doğrulanamamıştır. Elde edilen sonuçlara göre, sosyal bağlılık ve ADG tek başlarına TSB’nin istatistikî olarak anlamlı ve pozitif bir yordayıcısı olmakla birlikte, ADG’nün bu iki değişken arasındaki ilişkide düzenleyici bir etkisi gözlenmemiştir ($\beta=,04$; $t= -,078$; $p>0,05$). Söz konusu hipotez testleri neticesinde, H1-2-3 hipotezlerinin desteklendiği, H4 hipotezinin ise, H_a ve H_c alt hipotezleri kabul edildiği için, kısmen desteklendiği görülmüştür. Çalışmada tartışılmış olan önceki kuramsal ve görgül bulguları da destekler nitelikte olan bu sonuçların, bireylerin TSB göstermelerinde aslında çevresel ve bağlamsal etkenler kadar kendi bilişsel ve psikososyal yapılarının da oldukça önemli olduğuna işaret ettiği söylenebilmektedir.

Buraya kadar olan bulgulara göre, DİV algısının diğer bağımsız değişkenlere göre daha fazla ortalamaya ve TSB üzerinde daha güçlü bir etkiye sahip olması, TSB’nin örgütsel ve bağlamsal faktörlerden çok bireyin kendi bilişsel yapılarından ve iç dünyasından kaynaklanabileceği düşüncesi uyandırmaktadır. Sosyal Biliş Kuramı’nın öncülerinden Bandura’nın (1968) belirtmiş olduğu gibi, bireyler belirli çevresel faktörlerin etkisinde fakat kendi bilişsel süreçlendirmeleri

sonucunda farklı algılamalara sahip olmakta, bunun neticesinde de farklı bireysel tutum ve davranışlar gösterebilmektedir. Bu çalışmada da, bilişlerin yanında bireylerin dünyayı nasıl algıladığının, temel pozitif yanılısma ve varsayımlarının, manevi bakış açılarının ve kendi kendini düzenleme özelliklerinin de önemli olduğu dikkat çekmektedir. Yine Hobfoll (1989) tarafından öne sürülen kaynakların korunması teorisinde de belirtildiği gibi, dünyaya ilişkin olumlu duygu ve düşünceler, benlikle ilgili olumlu değerlendirmeler, iyimserlik, mutluluk beklentisi ve manevi inanç gibi unsurlar birer psikolojik kaynak olarak travmatik yaşantı sonrasında koruyucu işleve sahip olabilmektedir. Buna ek olarak, Joshanloo'nun (2014) acının dönüştürücü gücüne yönelik çizdiği çerçeveye göre, yaşanan derin acı ve üzüntü veren olaylar, bir sonraki aşamada eğer çekilen acı öğretici ve olgunlaştırıcı bir deneyim olarak görülür, sakin ve kabullenici bir yaklaşım gösterilirse, kişide önemli bir dönüşüm meydana gelebilmektedir. Bu manevi dönüşüm ise yine psikolojik bir kaynak olarak bireye güç vermekte, telkin olmasında ve iyileşip yeniden olumlu psikolojik ve bilişsel işlevlerini sürdürebilmesinde etkili olmaktadır. Bu durumda, modern psikoloji ve pozitif örgütsel davranış literatüründe sosyal biliş kuramlarıyla öne sürüldüğü gibi, bireyler yalnızca bilişsel süreçlendirme yoluyla değil, aynı zamanda duygusal ve manevi dünyalarını ve inanç sistemlerinin de etkisiyle tutum ve davranışlara yönelebilmektedirler. Öyleyse, çevre-biliş-davranış modeli geçerli olduğu gibi, bireyin iç dünyasındaki süreçlerin, maneviyat ve inanç sistemindeki yaklaşımların da davranışsal-tutumsal neden-sonuç ilişkisinde ele alınabileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, tüm bu bulgular, toplumumuz için oldukça önem taşıyan akademik, eğitim, sağlık ve hizmet sektörlerinde çalışanların tıpkı toplumun diğer üyeleri gibi travmatik yaşantılara bir şekilde maruz kalabildiklerine ve bunun sonrasında travma sonrası büyüme ve ruhsal gelişim gibi bir aşamaya geçebildikleri, dolayısıyla psikososyal kaynaklar olarak da azalma gibi durumların ortaya çıkabileceğine dair bir işaret olarak görülebilmektedir.

ARAŞTIRMANIN KISITLARI VE ÖNERİLER

Türkiye'de örgütsel davranış alanında daha önce yapılmış olan çalışmalarda, bu araştırmanın kapsamındaki kavramlar ve kuramsal altyapının bir arada incelenmemiş olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışmanın kuramsal çerçevesi ve ortaya koyduğu bulgularla, konu ile ilgili literatüre katkı sağlaması beklenmektedir. Araştırmanın İstanbul ve Balıkesir olmak üzere iki ilde, sınırlı sayıda üniversitede, okullarda, hastanelerde ve bankalarda, sınırlı sayıda katılımcı ile gerçekleştirilmiş olması çalışmanın kısıtlılığını oluşturmaktadır. Ayrıca, araştırmada kullanılmış olan ölçüm araçlarından yalnızca algılanan örgütsel destek ölçeği Türkiye bağlamında geliştirilmiş, fakat diğer ölçekler daha önce farklı kültürel bağlamlarda geliştirilmiş ve test edilmiştir. Bu gerekçeyle, ele alınmış olan psikososyal algı ve değerlendirmelerin kültürel karakteristiklerden etkilenebileceği, o kavram için yöneltilecek ifadelerin mevcut örnek grubunun emik

altyapısını yeterince yansıtmayabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmada olduğu gibi, birden fazla ölçeğin kullanılmasına dayanan eklektik ölçümlerin, olguların içeriğini ve olguları ortaya çıkarabilen psikososyal dinamiklerin etkilerini görmeyi zorlaştırabileceği söylenebilmektedir. Bu kısıtı azaltmaya yönelik olarak da, benzer çalışmaların daha farklı özgün sorularla ve nitel-nitel veri toplama yöntemlerinin bir arada uygulanmasıyla yapılması önerilmektedir. Bununla birlikte, sonraki çalışmaların, daha geniş örneklem gruplarında yapılması ve araştırma modelinde şartlı değişken olarak ele alınabilecek olan diğer psikososyal dinamiklerin, farklı örgütsel, bağlamsal, kültürel değişkenlerin değerlendirilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Böylece, güvenilirliği ve genellenebilirliği daha yüksek araştırma bulgularına ulaşılabilecektir.

KAYNAKÇA

Allen, D. G., Shore, L. M., & Griffeth, R. W. (2003). The role of perceived organizational support and supportive human resource practices in the turnover process. *Journal of Management, 29*(1), 99-118.

Amerikan Psikiyatri Birliği (2015). Ruhsal bozuklukların tanıs ve sayımsal el kitabı Beşinci Baskı (DSM-5), Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı. (E. Köroğlu, Çev.). Ankara:Hekimler Yayın Birliği.

Bandura, A. (1968). A social learning interpretation of psychological dysfunctions. *Foundations of Abnormal Psychology, 4*(4), 293-344.

Blau, P. (1964). Power and exchange in social life. *NY: John Wiley & Sons.*

Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological bulletin, 117*(3), 497-520.

Bolat, O. İ., Bolat, T., & Seymen, O. A. (2009). Güçlendirici lider davranışları ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkinin sosyal mübadele kuramından hareketle incelenmesi. *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12*(21), 215-239.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss*, New York, USA: Basic Books.

Brewer, M. B. (2008). Deprovincialization: Social identity complexity and outgroup acceptance. *Improving Intergroup Relations, 10*(2), 160-176.

Brickman, P., Coates, D., & Janoff-Bulman, R. (1978). Lottery winners and accident victims: Is happiness relative?. *Journal of Personality and Social Psychology, 36*(8), 917-930.

Briere, J., & Elliott, D. (2000). Prevalence, characteristics, and long-term sequelae of natural disaster exposure in the general population. *Journal of Traumatic Stress, 13*(4), 661-679.

Brooks, M., Graham-Kevan, N., Lowe, M., & Robinson, S. (2017). Rumination, event centrality, and perceived control as predictors of post-traumatic growth and distress: The Cognitive Growth and Stress model. *British Journal of Clinical Psychology, 56*, 286-302

Burton, P., Gorter, J., & Paul, R. (2009). Recovering from workplace traumatic events. *Journal of Employee Assistance, 39*(2), 10-11.

Buss, D. M. (1990). The evolution of anxiety and social exclusion. *Journal of Social and Clinical Psychology, 9*(2), 196-201.

Calhoun, L. G., & Tedeschi, R. G. (1998). Beyond recovery from trauma: Implications for clinical practice and research. *Journal of Social Issues, 54*(2), 357-371.

Calhoun, L. G., & Tedeschi, R. G. (2013). *Posttraumatic growth in clinical practice*. New York: Routledge.

Cardozo, B. L. (2008). Guidelines need a more evidence based approach: A commentary on the IASC Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings. *Intervention, 6*(3), 252-254.

Chakrabhand, S., Panyayong, B., & Sirivech, P. (2006). Mental health and psychosocial support after the tsunami in Thailand. *International Review of Psychiatry, 18*(6), 599-605.

Chan, C. L., Chan, T. H., & Ng, S. M. (2006). The strength-focused and meaning-oriented approach to resilience and transformation (SMART) a body-mind-spirit approach to trauma management. *Social Work in Health Care, 43*(2-3), 9-36.

Chandra, V., Pandav, R., & Bhugra, D. (2006). Mental health and psychosocial support after the tsunami: observations across affected nations. *International Review of Psychiatry, 18*(3), 205-211.

Coulehan, J. (2012). To suffer with: The poetry of compassion. *Perspectives on Human Suffering* (pp. 227-244). Springer, Dordrecht.

Çağrıçı, M. (2008). *Sabır*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Dekel, R., Solomon, Z., Elklit, A., & Ginzburg, K. (2004). World assumptions and combat-related posttraumatic stress disorder. *The Journal of Social Psychology, 144*(4), 407-420.

Demirci, İ., Ekşi, H., Dinçer, D., & Kardaş, S. (2015). Beş boyutlu iyi oluş modeli: PERMA ölçeği türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliği. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 5(1), 60-77.

Demirci, M. (2002). Kur'an-ı Kerim ışığında sabır kavramı. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(12), 263-285.

Derinbay, D. (2011). *İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek düzeyleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Dinçer, D., Ekşi, H., Demirci, İ., & Kardaş, S., (2015). Acının dönüştürücü gücü ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 39, 409-421.

Dınvar, P.E. (2011). *Travma sonrası stres, dünyaya ilişkin varsayımlar ve tanrı algısı arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dirik, G. (2006). *Posttraumatic growth and psychological distress among rheumatoid arthritis patients: An evaluation within the conservation of resources theory*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Ankara.

Dürü, Ç. (2006). *Travma Sonrası Stres Belirtileri ve Travma Sonrası Büyümenin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi ve Bir Model Önerisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Duru, E. (2007). Sosyal bağlılık ölçeği'nin Türk kültürüne uyarlanması. *Eurasian Journal of Educational Research*, 26(2), 1-18.

Duru, E. (2008). Yalnızlığı yordamada sosyal destek ve sosyal bağlılığın rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23(61), 15-24.

Ege, R. (2013). Anlam alanı içinde sabrı bir tutum olarak yeniden düşünmek. *Dini Araştırmalar*, 16(43), 67- 86.

Eisenberger, R., Huntington, R., Hutchison, S., & Sowa, D. (1986). Perceived organizational support. *Journal of Applied Psychology*, 71(3), 500-525.

Ekşi, H., Dinçer, D., & Akalp, C. (2017). The relationships of parental rearing behaviors, fear of happiness, transformative power of suffering. *8th World Conference on Psychology, Counseling and Guidance*, (WCPCG-2017), Lara, Antalya.

Elklit, A., Shevlin, M., Solomon, Z., & Dekel, R. (2007). Factor structure and concurrent validity of the world assumptions scale. *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies*, 20(3), 291-301.

Emerson, R. M. (1962). Power-dependence relations. *American Sociological Review*, 31-41.

Erdem, H. (2014). *Algılanan örgütsel destek ve kontrol odağının stresle başa çıkma yöntemleri üzerine etkileri: Psikolojik sermayenin bu süreçteki rolü ve bir alan araştırması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Eryılmaz, A. (2011). Ergen öznel iyi oluşunun, öznel iyi oluşu artırma stratejilerini kullanma ile yaşam amaçlarını belirleme açısından incelenmesi. *Dusunen Adam: Journal of Psychiatry & Neurological Sciences*, 24(1), 1-25.

Frederick, S., & Loewenstein, G. (1999). *Hedonic adaptation. Well-being. The foundations of Hedonic Psychology*, New York: Russell Sage.

Gefen, D., & Ridings, C.M. (2002). Implementation team responsiveness and user evaluation of customer relationship management: a quasi-experimental design study of social exchange theory. *Journal of Management Information Systems*, 19(1), 47-69.

Gross, J. J. (1998). The emerging field of emotion regulation: An integrative review. *Review of general psychology*, 2(3), 271-299.

Gürdil, G. (2014). *Üstlenilmiş travma ve ikincil travmatik stresin travmatik yaşantılara müdahale eden bir grup üzerinde gestalt temas biçimleri çerçevesinde değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Hagerty, B. M., Williams, R. A., & Oue, H. (2002). Childhood antecedents of adult sense of belonging. *Journal of Clinical Psychology*, 58(7), 793-801.

Haselden, M. (2014). *Üniversite öğrencilerinde travma sonrası büyümeyi yordayan çeşitli değişkenlerin Türk ve Amerikan kültürlerinde incelenmesi: Bir model önerisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.

Helgeson, V. S., Reynolds, K. A., & Tomich, P. L. (2006). A meta-analytic review of benefit finding and growth. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74(5), 797-815.

Hobfoll, S. E. (1989). Conservation of resources: A new attempt at conceptualizing stress. *American Psychologist*, 44(3), 513.

Holgersen, K. H., Boe, H. J., & Holen, A. (2010). Long-term perspectives on posttraumatic growth in disaster survivors. *Journal of Traumatic Stress*, 23(3), 413-416.

Homans, G. C. (1958). Social behavior as exchange. *American Journal of Sociology*, 63(6), 597-606.

Irimia, D.A.(2017). *Artistic creativity and the transformative power of suffering* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). University of Malta, Malta.

İzgüden, D., & Erdem, R. (2017). The effect of transformative power of suffering on life satisfaction on hospital workers. *Journal of International Health Sciences and Management*, 2(2), 1-12.

Janoff-Bulman, R. (1989). The benefits of illusions, the threat of disillusionment, and the limitations of inaccuracy. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 8(2), 113-136.

Janoff-Bulman, R. (1992). *Shattered assumptions: Towards a new psychology of trauma*. New York: Free Press.

Janoff-Bulman, R., & Berg, M.(1998). Disillusionment and the creation of value: From traumatic losses to existential gains. London: Taylor & Francis Group.

Joshanloo, M. (2014). Eastern conceptualizations of happiness: Fundamental differences with western views. *Journal of Happiness Studies*, 15(2), 475-493.

Joshanloo, M. (2015). Conceptions of happiness and identity integration in Iran: A situated perspective. *Middle East Journal of Positive Psychology*, 1(1), 24-35.

Kaler, M. E., Frazier, P. A., Anders, S. L., Tashiro, T., Tomich, P., Tennen, H., & Park, C. (2008). Assessing the psychometric properties of the world assumptions scale. *Journal of Traumatic Stress*, 21(3), 326-332.

Karancı, A. N., & Erkam, A. (2007). Variables related to stress-related growth among Turkish breast cancer patients. *Stress and health: Journal of the International Society for the Investigation of Stress*, 23(5), 315-322.

Kaymakçıoğlu, Ç. (2001). Effect of perceived stress, social support, expectancies and coping style on depression and anxiety. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kelley, C. L., Britt, T. W., Adler, A. B., & Bliese, P. D. (2014). Perceived organizational support, posttraumatic stress disorder symptoms, and stigma in soldiers returning from combat. *Psychological Services*, 11(2), 229-249.

Kierkegaard, S. (1983). *Fear and Trembling / Repetition: Kierkegaard's Writings*, 6. Basım, Princeton: Princeton UP.

Kohut, H. (1977). *The Restoration of the Self*. New York: International Press..

Larner, B., & Blow, A. (2011). A model of meaning-making coping and growth in combat veterans. *Review of General Psychology*, 15(3), 187-205.

Larsen, S.E., & Berenbaum, H. (2015). Are specific emotion regulation strategies differentially associated with posttraumatic growth versus stress? *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 24(7), 794-808.

Lee, R. M., & Robbins, S. B. (1995). Measuring belongingness: The social connectedness and the social assurance scales. *Journal of Counseling Psychology*, 42(2), 232-251.

Lilly, M. M., Valdez, C. E., & Graham-Bermann, S. A. (2011). The mediating effect of world assumptions on the relationship between trauma exposure and depression. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(12), 2499-2516.

Linley, P. A., & Joseph, S. (2004). Positive change following trauma and adversity: A review. *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of the International Society for Traumatic Stress Studies*, 17(1), 11-21.

Loi, R., Hang-Yue, N., & Foley, S. (2006). Linking employees' justice perceptions to organizational commitment and intention to leave: The mediating role of perceived organizational support. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 79(1), 101-120.

Marmarosh, C., Holtz, A., & Schottenbauer, M. (2005). Group cohesiveness, group-derived collective self-esteem, group-derived hope, and the well-being of group therapy members. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 9(1), 32-53.

Maslow, A. H. (1954). The intrinsic nature of basic needs. *Journal of Personality*, 22, 326-347.

Maslow, A. H. (1958). A Dynamic Theory of Human Motivation. C. L. Stacey & M. DeMartino (Eds.), *Understanding human motivation* (ss. 26-47). Cleveland, OH, US: Howard Allen Publishers.

Mercurio, A. (2011). *The Sophia-Analysis and joy principle* (İng. Çev. Martha S. Bache-Wiig). Roma: The Solaris Institute of the Sophia University of Rome.

Michael, C., & Cooper, M. (2013). Post-traumatic growth following bereavement: A systematic review of the literature. *Counselling Psychology Review*, 28(4), 18-33.

Nietzsche, F. (1955). *Beyond good and evil* (M. Cowan, Trans.). Chicago, IL: Henry Regnery.

Nygaard, E., & Heir, T. (2012). World assumptions, posttraumatic stress and quality of life after a natural disaster: A longitudinal study. *Health and Quality of Life Outcomes*, 10(1), 76-95.

Park, C. L., & Helgeson, V. S. (2006). Introduction to the special section: growth following highly stressful life events--current status and future directions. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 74*(5), 791-811.

Perryer, C., Jordan, C., Firms, I., & Travaglione, A. (2010). Predicting turnover intentions: The interactive effects of organizational commitment and perceived organizational support. *Management Research Review, 33*(9), 911-923.

Powell, S., Rosner, R., Butollo, W., Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (2003). Posttraumatic growth after war: A study with former refugees and displaced people in Sarajevo. *Journal of Clinical Psychology, 59*(1), 71-83.

Riggle, R. J., Edmondson, D. R., & Hansen, J. D. (2009). A meta-analysis of the relationship between perceived organizational support and job outcomes: 20 years of research. *Journal of Business Research, 62*(10), 1027-1030.

Rosenberg, M. (1962). The association between self esteem and anxiety. *Journal of Psychiatric Research, 1*, 135-152.

Saks, A. M. (2006). Antecedents and consequences of employee engagement. *Journal of Managerial Psychology, 21*(7), 600-619.

Salo, J. A., Qouta, S., & Punamäki, R. L. (2005). Adult attachment, posttraumatic growth and negative emotions among former political prisoners. *Anxiety, Stress, and Coping, 18*(4), 361-378.

Şar, V. (2010). DSM-5 taslak tanı ölçütlerine genel bir bakış:“Batı cephesinde yeni bir şey yok” mu. *Klinik Psikiyatri Dergisi, 13*, 196-208.

Sarıçam, H., & Deveci (2017). Revize edilmiş sosyal bağlılık ölçeğinin psikometrik özellikleri. *1.Uluslararası Sosyal, Beşeri ve Eğitim Bilimleri Kongresi, Yayınlanmış Bildiri Özeti*, <https://www.researchgate.net/publication/322007929>.

Savcı, M. (2017). *Ergenlerin sosyal zekâ, sosyal kaygı, akran ilişkileri, internet bağımlılığı ve sosyal bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkiler*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Seligman, M. E., & Csikszentmihalyi, M. (2014). Positive psychology: An introduction. *Flow and the Foundations of Positive Psychology* (pp. 279-298). Springer, Dordrecht.

Seligman, M. E., Steen, T. A., Park, N., & Peterson, C. (2005). Positive psychology progress: empirical validation of interventions. *American Psychologist, 60*(5), 410.

Shakespeare-Finch, J., Gow, K., & Smith, S. (2005). Personality, coping and posttraumatic growth in emergency ambulance personnel. *Traumatology, 11*(4), 325-334.

Shore, L. M., & Shore, T. H. (1995). Perceived organizational support and organizational justice. *Organizational politics, justice, and support: Managing the social climate of the workplace*, R.Cropanano and K.M.Kacmar (Eds), (ss.149-164), Westport, CT: Quorum Press.

Snyder, C. R., & Lopez, S. J. (Eds.). (2009). *Oxford handbook of positive psychology*. UK: Oxford library of psychology.

Solomon, Z., Iancu, I., & Tyano, S. (1997). World assumptions following disaster. *Journal of Applied Social Psychology*, 27(20), 1785-1798.

Stamper, C. L., & Johlke, M. C. (2003). The impact of perceived organizational support on the relationship between boundary spanner role stress and work outcomes. *Journal of Management*, 29(4), 569-588.

Stöber, J. (2003). Self-pity: exploring the links to personality, control beliefs, and anger. *Journal of Personality*, 71(2), 183-220.

Taştan, S. B., Güçel, C., & İşçi, E. (2017). Dünyaya ilişkin varsayımlar ve özerklik algısının çalışanlarda olumlu sosyal davranışlar ve saldırganlık ile ilişkilerinin incelenmesi: Öz-Belirleme ve pozitif yanılısamalar kuramları bağlamında bir değerlendirme. *İş'te Davranış Dergisi*, 2(2), 1-10.

Taştan, S., & Torun, A.A. (2016). Travma sonrası stres bozukluğunun algılanan psikolojik uyumsuzluk, gelecek beklentileri, hayatın kontrol edilemezliği ve işyeri tutumları ile ilişkilerinin incelenmesi, *4.Örgütsel Davranış Kongresi*, 04-05.Kasım.2016, Adana.

Taştan, S., İşçi, E. & Arslan, B. (2014). Örgütsel destek algısının işe yabancılaşma ve örgüte bağlılığa etkisinin incelenmesi: İstanbul özel hastanelerinde bir çalışma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 121-138.

Tedeschi, R. G. (2004). Posttraumatic growth: A new perspective on psychotraumatology. *Psychiatric Times*, (4), 58-58.

Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (1995). *Trauma and transformation*. UK: Sage Publishing.

Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (2004). Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*, 15(1), 1-18.

Tedeschi, R. G., Park, C. L., & Calhoun, L. G. (1998). *Posttraumatic growth: Positive changes in the aftermath of crisis*. U.K.:Routledge.

Travelbee, J. (1976). *Interpersonal Aspects of Patient Care*. 3.Basım. Philadelphia: F. A. Davis Company.

Tüfekçi, S. (2011), *Trafik kazası geçirmiş kişilerin dünyaya ilişkin varsayımları, TSSB ve travma sonrası gelişim düzeylerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

Turunç, Ö., & Çelik, M. (2010). Çalışanların algıladıkları örgütsel destek ve iş stresinin örgütsel özdeşleşme ve iş performansına etkisi. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 183-206.

Vishnevsky, T., Cann, A., Calhoun, L. G., Tedeschi, R. G., & Demakis, G. J. (2010). Gender differences in self-reported posttraumatic growth: A meta-analysis. *Psychology of Women Quarterly*, 34(1), 110-120.

Westphal, M., & Bonanno, G. A. (2007). Posttraumatic growth and resilience to trauma: Different sides of the same coin or different coins?. *Applied Psychology*, 56(3), 417-427.

Yalom, I. D. (1980). *Existential Psychotherapy*. New York: Basic Books.

Yılmaz, B. (2006). Arama-kurtarma çalışanlarında travma sonrası stres belirtileri ve travma sonrası büyüme ile ilişkili değişkenler. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Youssef, C. M., & Luthans, F. (2007). Positive organizational behavior in the workplace: The impact of hope, optimism, and resilience. *Journal of Management*, 33(5), 774-800.